

Dette værk er downloadet fra Danskernes Historie Online

Danskernes Historie Online er Danmarks største digitaliserings-projekt af litteratur inden for emner som personalhistorie, lokalhistorie og slægtsforskning. Biblioteket hører under den almennyttige forening Danske Slægtsforskere. Vi bevarer vores fælles kulturarv, digitaliserer den og stiller den til rådighed for alle interesserede.

Støt vores arbejde – Bliv sponsor

Som sponsor i biblioteket opnår du en række fordele. Læs mere om fordele og sponsorat her: https://slaegtsbibliotek.dk/sponsorat

Ophavsret

Biblioteket indeholder værker både med og uden ophavsret. For værker, som er omfattet af ophavsret, må PDF-filen kun benyttes til personligt brug.

Links

Slægtsforskernes Bibliotek: https://slaegtsbibliotek.dk
Danske Slægtsforskere: https://slaegt.dk

NYT FRA HISTORIEN

28. årgang 3. hæfte

1. marts 1978

JYSK SELSKAB FOR HISTORIE

NYT FRA HISTORIEN

udkommer med et hæfte på 32 sider hvert kvartal (1. marts, 1. juni, 1. september og 1. december).

Årsabonnement koster 59,00 danske kroner (portofrit tilsendt) og kan tegnes hos Jysk Selskab for Historie, Vester Allé 12, 8000 Århus C. Medlemmer af Selskabet (kontingent 86 kr.) modtager foruden Nyt fra Historien også tidsskriftet Historie (ca. 300 sider).

Redaktion: overarkivar, dr. phil. VAGN DYBDAHL,
universitetslektor, cand. mag. NIKOLAJ PETERSEN,
rektor, mag. art. ERIK RESKE-NIELSEN,
professor, dr. phil. RUDI THOMSEN.

Bidrag til dette hæfte er yderligere leveret af seniorstipendiat, cand. mag. NIELS AMSTRUP (N.A.), universitetsadjunkt, cand. mag. ANDERS BØGH (A.B.), universitetslektor, cand. mag. AKSEL DAMSGAARD-MADSEN (A.D.-M.), kandidatstipendiat, mag. art. LARS DYBDAHL (L.D.), universitetslektor, dr. phil. POUL ENEMARK (P.E.), universitetslektor, cand. scient. pol. IB FAURBY (I.F.), arkivar, mag. art. HENRIK FODE (H.F.), arkivar, cand. mag. IB GEJL (I.G.), kandidatstipendiat, cand. mag. TERKEL HANSEN (T.H.), arkivar, mag. art. CHR. R. JANSEN (C.R.J.), arkivar, cand. mag. FINN H. LAURIDSEN (F.H.L.), universitetslektor, fil. dr. MICHAEL LINTON (M.L.), universitetslektor, cand. mag. NIELS LUND (N.L.), universitetslektor, cand. phil. JOHN MARTINUSSEN (J.M.), professor, dr. phil. OLE KARUP PEDERSEN (Okp.), universitetslektor, cand. scient. pol. PALLE SVENSSON (P.S.) og professor, dr. phil. ERIK ULSIG (E.U.).

Editorial office
Redaktionens adresse Erhvervsarkivet, Vester Allé 12, 8000 Århus C, Danmark

ALMINDELIG HISTORIE

NATIONER

ERICH KAHLER: *The Germans.* Ed. by Robert and Rita Kimber. (Princeton University Press, 1974). 305 s., 13.50 $.

De 35 kapitler, som denne bog består af, er oprindelig en række foredrag, som Erich Kahler holdt i 1950'erne. Og det bærer de i høj grad præg af. De er korte, rummer ikke så forfærdelig meget nyt, men har en række elegante, prægnante formuleringer. Foredragene bærer tydeligt præg af at være skrevet for et amerikansk publikum; mange af oplysningerne forekommer selvfølgelige for europæere. For de fleste vil det nok være mere udbytterigt at læse Kahlers værk fra 1937 Der deutsche Charakter in der Geschichte Europas. Men som et view over tysk kulturhistorie fra den tidligste middelalder frem til 2. verdenskrig kan The Germans dog læses.

C.R.J.

FRANKLIN D. SCOTT: *Sweden. The Nation's History.* (University of Minnesota Press, 1977). 564 s., 25 $.

Professor Franklin D. Scott fra universitetet i Minneapolis har et omfattende kendskab til Sverige efter besøg i landet helt siden 1930, og han kender personligt et betydeligt antal førende svenske historikere, med hvem han har diskuteret de forskellige afsnit i sit store oversigtsværk. Han er godt inde i svensk historisk forskning af i går og i dag og har selv forsket i Karl Johans første tid. Til dette kan lægges, at universitetet i Minneapolis har en række forskere, som beskæftiger sig med svensk historie og har kunnet bidrage med synspunkter. Alt dette borger for kvalitet, og vi har her også fået en gedigen håndbog i Sveriges historie fra de ældste tider til det sidste regeringsskifte i 1976.

Bogen er en bred fremstilling med hovedvægten lagt på den politiske udvikling, en mellemting mellem Ingvar Anderssons Sveriges Historia og Carlsson-Rosén, minus forskningsoversigterne. Scotts fortrolighed med stoffet gør det dog muligt for ham at fremlægge divergerende forskeropfattelser om udviklingsforløb og enkelte begivenheder. Kun engang imellem virker hans valg af litteratur og forskningssynspunkter mere tilfældigt, og i nogle tilfælde har det været mere naturligt for ham at basere sin opfattelse på amerikansk i stedet for på svensk forskning.

Det er med glæde, man konstaterer, at Sveriges ældste historie får en grundig behandling ligesom udviklingen under Gustav Vasa, Gustav II Adolf, Karl XI og Karl XII. Som naturligt er, bliver fremstillingen bredere i og med frihedstiden, Gustav III og grundloven af 1809 samt de første Bernadotter. Det moderne Sverige bliver belyst fra alle sider, og fremstillingen af det politiske forløb kompletteres på fortrinlig vis af oversigter over social og økonomisk historie samt korte glimt af kunst, litteratur, musik, medicin, naturvidenskaber m.v. Den sidste tids folkhems-, organisations- og lighedsbevægelser behandles indgående, og kun i enkelte tilfælde svipser forfatterens kendskab til svensk og svenske forhold.

Mange udmærkede kort og tabeller ledsager fremstillingen, og endvidere er der en god bibliografi og fyldige noter. Hvad billedmaterialet angår, er det udsøgt rent billedmæssigt, men havde undertiden passet bedre i turistreklame end i en historisk fremstilling.

M. L.

KUNST

MALCOLM CORMACK: *The Nude in Western Art.* (Phaidon, 1976). 112 s., 3,95 £.

ANTHONY DENT: *Animals in Art.* (Phaidon, 1976). 112 s., 3,95 £.

Det er åbenbart, at disse to bøger skal sælges gennem mangfoldigheden af store farve- og sort-hvide gengivelser af høj kvalitet. Begge »billedbøger« indgår i en ny Phaidon-serie, der ikke blot er markant ved det lave prisniveau, men også ved det betydelige antal ikke ofte gen-

givne billeder, der her reproduceres inden for de tematiske rammer, som en del af seriens publikationer stiller op.

Bøgernes tekster er opdelt i dels to ekstremt korte introduktioner til hvert af temaerne, dels i mindre kommentarer til hvert af de gengivne billeder, der uddyber nogle af de karakteristika, som anføres i introduktionerne, hvis forfattere også har udvalgt billedstoffet. For begge bøgers vedkommende starter udvalget ved den tidlige renæssance for at slutte ved nutidige eksempler inden for temaet. Teksterne er skrevet ud fra connaisseurens position, hvor det biografiske kendskab kombineres med fascinationens tvivlsomme evne til at syntetisere abstrakt på tværs af den samfundsmæssige udvikling og de funktionssammenhænge, som billederne her præsenteres løsrevet fra.

L.D.

PETER VERGO: *Art in Vienna 1898-1918.* Klimt, Kokoschka, Schiebe and their contemporaries. (Phaidon, 1975). 256 s., 215 ill., 7. 95 £.

De kritiske ansatser til en forklaring af jugendstilen, der er hos Adorno, Benjamin og Dolf Sternberger, og som Gert Selle i en vis udstrækning inddrager i sin »Jugendstil und Kunstindustrie«, er ikke taget op i Vergos bog. Jugendstilens narcissistiske og afmagtsfyldte krisebevidsthed er knyttet til det pengearistokrati og det dannede liberale borgerskab, der var denne kunsts velhavende klientel under afviklingen af den frie konkurrencekapitalisme; men den reflekterer også den »frie« kunstners og den håndværksmæssigt producerede kunsts eksistensproblematik under dens belejring af teknikken i den industrielle designs opkomstfase. Selv om Vergo påpeger opbruddet fra Gründerzeit-periodens kunst og arkitektur i det historiske indledningskapitel »Vienna 1900«, skal bogens kvaliteter primært spores i den omfattende kildeforskning, der her er foretaget. Det er vel den første større fremstilling om den wienske avantgardes udvikling inden for ikke kun maleriet - som den noget skæve undertitel kunne antyde - men også i arkitekturen og kunsthåndværket. Skulpturen, filmen, musikken og litteraturen er enten slet ikke behandlet eller bliver kun inddraget perifert. Det er forståeligt ud fra den tilblevne arbejdsdeling inden for humanvidenskaberne, men som - set ud fra »gesamtkunstwerks«-problematikken i denne sammenhæng - ikke desto mindre må resultere i en indsnævring af den analytiske udsigelsesevne. Bogen kan betragtes som en dokumentarisk fremstilling, hvor kunstnerne selv, deres ideologiske talerør og opponenter, kritikere og samtidige litterater kommer til orde, og dermed leveres nyt stof, der kan præcisere og udbygge de kritiske ansatser, som Vergo således ikke viderebearbejder.

L.D.

LEIF ØSTBY: *Theodor Kittelsen.* (Dreyer, 1976). 203 sider.

Bogen rummer 196 illustrationer (mange i farver), og da teksten er både på norsk og engelsk, bliver der ikke meget plads til den. Trods dette virker den dækkende i den forstand, at der gives et rimeligt indtryk af livsløb og kunstnerisk indsats, fordi illustrationer og tekst er vellykket samkomponeret. Bogen understreger stærkt Kittelsen som naturskildrer og eventyrfortæller samt -illustrator; han er derimod nok betragtet vel meget som nordmand, og forsøg på placering i europæisk kunst mangler i det hele taget. Det står imidlertid fast, at den giver et overbevisende indtryk af, at ingen bedre end Kittelsen kendte de norske trolde.

OLDTIDEN

ARKÆOLOGI

DAVID L. CLARKE (ed.): *Spatial Archaeology.* (Academic Press, 1977). 386 s., 9.50 £.

I forrige hæfte af dette tidsskrift (XXVII s. 95) blev der gjort opmærksom på Jan Hodders og Olive Orlons instruktive håndbog »Spatial Analysis in Archaeology«, som for alvor belyser de store landvindinger, der kan opnås inden for den arkæologiske forskning ved under udnyttelse af moderne statistik og kvantitativ teknik at lægge vægt på den geografiske dimension ved siden af den kronologiske. For den, der ønsker at udvide sin viden på samme felt, foreligger nu samleværket »Spatial Archaeology«, som er blevet til på initiativ af den just afdøde specialist, dr. Clarke fra Peterhouse College i Cambridge, under medvirken af seks doktorand-studerende, som nu beklæder arkæologiske og etnologiske forskerposter i England, Afrika og Australien, deriblandt den nævnte Jan Hodder fra Leeds' universitet. De enkelte forfatteres artikler er helliget forskellige metodiske udredninger i tilknytning til den behandlede disciplin, og de er alle baserede på konkrete udgravningsdata, som udnyttes til mikro-, semimikro- og makro-undersøgelser. F.eks. danner det udgravne Pompeii grundlaget for en sociologisk analyse ved R. A. Raper af brugen af jordområdet ved udformningen af oldtidsbyen. Som det var at vente af en bog som denne, er den fyldt med topografiske skitser og grafer af forskellig slags, og der forudsættes hyppigt en god portion matematisk-statistisk viden af læseren.

ORIENTEN

J. HARMATTA und G. KOMOROCZY (ed.): *Wirtschaft und Gesellschaft im alten Vorderasien.* (Akadémiai Kiadó, Budapest, 1976). 540 s., 34 $.

I april 1974 blev der under det ungarske videnskabsakademis auspicier afholdt en kongres for kileskriftsforskerne i de socialistiske lande, og som et imponerende monument over dens arbejde er nu ovennævnte omfattende publikation udsendt. Den indeholder ikke mindre end 44 foredrag af specialister fra 14 lande, og disse, som er gengivet på engelsk, tysk og fransk, vedrører samtlige nærorientalske kulturområder i førromersk tid, fra de sumeriske bystater og Elam over Mitanni og hittitterriget frem til det jødiske Palæstina, achæmenideriget og seleukideriget. Samtlige sider af orientalistikken er repræsenteret, fra arkæologi og historie til litteratur og filologi; men der er - som det også fremgår af bogens titel - specielt lagt vægt på at belyse de økonomiske, sociale og kulturelle forhold i de forskellige orientlande fra det 4. årtusinde f.v.t. frem til hellenistisk tid. Blandt de bidrag, som turde være af speciel interesse for historikeren, kan nævnes I. M. Diakonoffs 34 sider lange artikel »Slaves, Helots and Serfs in Early Antiquity« og G. A. Melikichvilis »Quelques aspects du régime socio-économique des sociétés anciennes du Proche-Orient«. Begge disse arbejder giver et godt indblik i den forskning, der er i gang i Sovjetunionen til bestemmelse af den gamle Orients samfundsstruktur.

KURT BITTEL: *Die Hethiter.* Die Kunst Anatoliens vom Ende des 3. bis zum Anfang des 1. Jahrtausends vor Christus. (Universum der Kunst 24; C. H. Beck, 1976). 367 s., 148 DM.

Den tidligere præsident for Deutsches Archäologisches Institut, professor Kurt Bittel, har gennem sin udgravnings- og publikationsvirksomhed placeret sig som the grand old man inden for den arkæologiske udforskning af det gamle Anatolien og specielt dets spændende hittitiske kulturkompleks. Når der derfor nu som led i den dejlige serie i kvartformat Universum der Kunst udsendes et bind om den hittitiske kunst med ham som forfatter, er der på forhånd garanteret en høj faglig kvalitet.

Som naturligt er, står den hittitiske højkultur fra det gamle og det nye rige, perioden o. 1600-1200, med dens talrige fascinerende »monumenter« inden for arkitektur og billedkunstens for-

skellige genrer i fremstillingens brændpunkt; men forud for behandlingen af denne højkultur skildres den foregående anatoliske kunstudvikling frem til o. 1900 og de følgende århundreder, da den særlige hittitiske kultur begyndte at udvikle sig, og på tilsvarende måde standser Bittel ikke sin fremstilling ved hittitterrigets fald o. 1200, men giver også i et afsluttende hovedafsnit en ganske udførlig skildring af den hittitiske kunsts videreleven i det østlige Anatolien og Nordsyrien i den såkaldte senhittitiske periode.

Det er, som titlen angiver, kunsten, der danner bogens emne; men fra først til sidst betragter Bittel de kunstneriske frembringelser på en bred historisk-kulturel baggrund, så hans bog samtidig fremtræder som et spændende stykke kulturhistorie.

Teksten er i vid udstrækning knyttet til bogens illustrationsmateriale, der som altid i serien er såvel omfattende som prægtigt gengivet. Der er ikke mindre end 5 kort, 28 arkitekturskitser og grundplaner og over 300 - for det meste meget store - fotos, hvoraf næsten en tredjedel i fornem farveteknik.

Som afslutning på dette helt igennem fremragende værk med bud til alle, der interesserer sig for de gamle hittitter, en omfattende sagligt opstillet bibliografi, et udførligt katalog over alle bogens afbildninger og endelig et leksikonagtigt udformet navne- og sagregister.

R. GHIRSHMAN: *L'Iran et la migration des Indo-Aryens et des Iraniens.* (E. J. Brill, 1977). 28 gld.

I denne lille bog yder den iranske arkæologis grand old man, professor Ghirshman, et spændende bidrag til løsningen af det for den ældre orienthistorie centrale problemkompleks om indoeuropæernes vandringer. Han koncentrerer sig om den indoeuropæiske østgruppes bevægelser, som han følger ad arkæologisk vej, idet han fundamentalt bygger på den antagelse, at det er denne gruppe, der er bærer af den sorte keramik, som bl.a. er kendt gennem Mitannis luksusprodukter. Og på grundlag af et indtrængende studium af det efterhånden meget omfattende udgravningsmateriale fra Iran og naboområder når han frem til et helhedsbillede af østindoeuropæernes vandringer fra deres oprindelige opholdssted, som han placerer i egnene omkring Volgas nedre løb: I slutningen af det 4. årtusinde f.v.t. var en gruppe (af Ghirshman kaldet indoariere) efter at være draget øst om Det kaspiske Hav nået ned til dette havs sydøstlige bredder, hvor den for alvor udviklede hesteopdræt og stridsvognsteknik, og herfra brød den atter op i begyndelsen af det 2. årtusinde, idet én afdeling drog mod vest, til Zagros-området, hvor den forenede sig med hurritterne, hvis førerlag den siden blev i Mitanni, medens en anden afdeling satte kursen mod Indiens nordgrænse. Til de nævnte indoariere hørte iranerne ikke; de opholdt sig ifølge Ghirshman et par årtusinder længere i Volga-egnene, og først i slutningen af det 2. årtusinde drog en gruppe - vestiranerne - langs Det kaspiske Havs vestbred frem til det fremtidige hjem i Medien og Persien, medens en anden gruppe et århundrede eller to senere fulgte samme rute som indoarierne for derpå at tage Østiran i besiddelse.

Det er store perspektiver, Ghirshman åbner i sin studie. Hvor meget hold der er i hans dristige teori, vil kun kunne bedømmes af specialister inden for den nærorientalske arkæologi; men ét står fast: at den af omfang så lille bog nok skal få debatten om indoeuropæernes vandringer til at blusse kraftigt op.

HELLAS

K. H. KINZL: *Greece and the Eastern Mediterranean in Ancient History and Prehistory.* Studies Presented to Fritz Schachermeyr on the Occasion of his Eightieth Birthday. (de Gruyter, 1977). 297 s., hvoraf 23 pl., 98 DM.

Dette festskrift til den bekendte oldtidshistoriker fra Wiens universitet indeholder i alt 18 artikler af kolleger fra en lang række lande, deriblandt Alföldi, Badian, Burn, Chadwick, N. G. L. Hammond, H. B. Mattingly og Raubitschek, og de emner, disse har valgt at behandle, ligger naturligt nok på felter, som specielt har nydt

godt af Schachermeyrs forskning: den kretisk-mykenske tidsalder, perserkrigenes periode og den følgende Pentakontaeti samt endelig Alexander den Stores historie. I overensstemmelse hermed havde det nok været mere hensigtsmæssigt, om man havde valgt en saglig rækkefølge i stedet for bogens alfabetiske opstilling efter forfatternavne. Af særlig spændende og centrale artikler kan nævnes udgiveren, professor Kinzls indtrængende analyse af Athens vigtige indre udvikling i overgangsperioden fra tyranniets fald i 510 til 480'erne i »Athens: Between Tyranny and Democracy« og A. B. Bosworths »Alexander and Ammon«.

BORIMIR JORDAN: *The Athenian Navy ind the Classical Period.* A Study of Athenian Naval Administration and Military Organization ind the Fifth and Fourth Centuries B. C. (University of California Publications: Classical Studies 13; University of California Press, 1976). 293 s., 12.50. $

Med den foreliggende stærkt omarbejdede og udvidede disputats fra 1968 har dr. Jordan fra University of California leveret et længe savnet standardværk om et yderst centralt emne i græsk historie, den athenske flåde i klassisk tid. Efter udsendelsen af Lionel Cassons Ships and Seamanship in the Ancient World er der ikke noget større behov for en behandling af selve krigsskibenes udformning og manøvrering, og derfor har Jordan da også i det store og hele koncentreret sig om de administrative og personale forhold vedrørende den athenske flåde. I en kort indledning gøres der rede for det 6. århundredes naukrarier (som forf. uden tvivl med urette opfatter som lokale og ikke personale enheder) og Themistokles' grundlæggende flådereformer, og derpå følger en grundig og detaljeret gennemgang af det 5. og 4. århundredes flådeforhold, opdelt i tre afsnit: først om de forskellige organer, som varetog flådeadministrationen (herunder en udførlig behandling af den vekslende trierarchiorganisation), derpå om de forskellige officerer på flåden og endelig om de forskellige problemer i tilknytning til flådemandskabet og dets rekruttering.

Fremstillingen, som er opdelt med en fin systematik, bygger på et grundigt studium af de antikke kilder, herunder ikke mindst det kraftigt øgede epigrafiske materiale, og inddrager en omfattende speciallitteratur, til hvis resultater der tages stilling med indtrængende kritik. Derfor er det - om end mangt og meget i sagens natur vil være diskutabelt - blevet en oplagt håndbog for enhver, der beskæftiger sig med klassisk græsk historie, og brugsværdien er specielt god i betragtning af de forskellige indices, hvormed bogen afsluttes.

Isthmia. Excavations by the University of Chicago under the Auspices of the American School of Classical Studies at Athens. III. OSCAR BRONEER: *Terracotta Lamps.* (Amc. School of Class. Stud. at Ath., Princeton, N. J., 1977). 120 s. + 40 pl., 25 $.

Medens de to første bind af den nye amerikanske publikationsserie »Isthmia« om Chicagouniversitetets udgravninger i Korinth siden 1952 var helliget topografi og arkitektur (jf. NFH XXIII s. 39 og XXV s. 37), tages der nu fra bind III fat på offentliggørelsen af de forskellige fundgenstande fra Poseidons og Palaimons tempelområder, og som en begyndelse hertil publiceres nu de henved 3.200 terrakottalamper, der helt eller fragmentarisk er fremdraget ved udgravningerne. I betragtning af, at professor Broneer, der stod for udgivelsen af bind I og II, har en fortid som udgiver af olielamper (bind IV² af Corinth-publikationen fra 1930), har han også påtaget sig at være udgiver af det foreliggende bind, og såvel dettes minutiøst typeopdelte katalog som den forudgående korte indledning præges af hans vanlige store viden og grundighed. Også bogens plancher, som omfatter en forbavsende stor mængde af de fundne olielamper, kendetegnes ved førteklasses kvalitet.

Mitteilungen des Deutschen Archäologischen Instituts. Athenische Abteilung. Band 91 - 1976. (Gebr. Mann, 1976). 210 s. + 73 pl., 98 DM.

Dette nye bind af »Athenische Mitteilungen«, der delvis tjener som festskrift til direktøren Franz Willemsens 65-årsdag i april 1975, indeholder i alt 14 afhandlinger med emner fra græsk arkæologi og kunsthistorie. Der indledes med en afhandling om de særprægede skaktgravsmaskers stil ved Günter Kopkhe, og af det øvrige indhold er der især grund til at hæfte sig ved tre publikationer i tilknytning til det tyske instituts bekendte Kerameikos-udgravninger: Barbara Bohen: A New Geometric Vase from the Kerameikos, Florens Felber: Weisgrundige Lekythen aus dem Athener Kerameikos og - mest omfattende - Betttina von Freytag gen. Löringhoff: Archaische und klassische Grabfunde im Kerameikos. Alle bidragene er kendetegnet af Mitteilungens sædvanlige høje standard og det omfattende plancheafsnit som altid af enestående fin kvalitet.

ROM

ALAIN HUS: *Les siecles d'or de l'histoire étrusque (675-475* avant J.-C.). (Collection Latomus 146; Latomus, Bruxelles, 1976). 288 s. + XLIX pl., 1.100 b.fr.

Professor Hus fra Sorbonne udsendte allerede i 1957 et populært oversigtsværk om det etruskiske kulturkompleks, »Les étrusques, peuple secret«, og siden har han gjort sig bemærket ved sin dygtige monografi om Vulci (1971). Nu har han udgivet et nyt grundigt oversigtsværk, som er noget ud over det sædvanlige i genren: Diskussionen om etruskernes oprindelse, som normalt optager en stor plads i etruskerbøger, udelades helt, idet forf. nøjes med at fastslå, at han hører til Pallottinos realistiske skole, som i stedet for oprindelses- sætter formationsproblematikken i centrum, og på tilsvarende måde gøres der kun lidt ud af de sproglige problemer. Til gengæld koncentrerer forf. sig om en beskrivelse af det etruskiske samfund i storhedstiden fra begyndelsen af det 7. til begyndelsen af det 5. århundrede, og det efter en særdeles velvalgt plan: i første kapitel gives en ganske udførlig præsentation af de forskellige etruskiske bystater, distrikt for distrikt; derpå følger et kapitel om den etruskiske kunsts forskellige genrer, og efter at derpå kultur- og samfundslivets øvrige ytringsformer (skriftlig overlevering, religion, statslige og sociale forhold og de materielle vilkår) er blevet analyseret i kapitel III, sluttes der af med en gennemgang af periodens etruskiske ekspansion i Latium (herunder Rom), Campanien, på havet og på Po-sletten.

Hus' fremstilling bygger på et indtrængende studium af såvel det relevante kildemateriale (herunder de arkæologiske fund, som i rigt mål stilles til skue på bogens udmærkede plancher) som den moderne speciallitteratur (til hvilken der i udstrakt grad henvises i det fyldige fodnote-apparat). I hele sit anlæg henvender bogen sig ikke mindst til historikeren, som er interesseret i en solid introduktion i de etruskiske kultur- og samfundsforhold i den periode, hvor det særprægede folk spillede en fremtrædende historisk rolle.

ERNST KIRSTEN: *Süditalienskunde. Ein Führer zu klassischen Stätten.* I. Campanien und seine Nachbarlandschaften. Mit Beiträgen von Fritz Hamm (†) und Hans Riemann. (Carl Winter, Heidelberg, 1975). 659 s. + XII pl., 64 DM.

For enhver, som på en turistrejse til Grækenland ønsker en solid faglig orientering om landets mange oldtidsmonumenter, placeret på tilbørlig historisk baggrund, har Kirsten-Kraikers Griechenlandskunde længe været et uundværligt vademecum, og denne fremragende rejsefører har da også oplevet den ene nyudgave efter den anden. Nu har professor Kirsten (fra Wiens universitet) taget det første af to skridt til at skabe et tilsvarende gedigent orienteringsværk om Syditalien ved at udsende det foreliggende bind I af en 2-binds Süditalienskunde. I dette bind, som behandler det særlig monumentrige Campanien med nabodistrikter i syd og øst, føl-

ges samme hovedprincip som i Griechenlandskunde: først et par almene kapitler om geografiske forhold og historiske begivenheder og derpå en minutiøs historisk-arkæologisk gennemgang af de enkelte lokaliteter og deres monumenter. Tematisk er der dog den forskel fra det græske værk, at forf. ikke alene - i sagens natur - gør meget ud af de romerske monumenter (deriblandt ikke mindst Pompeii og Herculaneum), men også - til trods for undertitlen Ein Führer zu klassischen Stätten - i udstrakt grad beskæftiger sig med de historisk betydningsfulde minder fra middelalderen. Ligesom i den græske pendant understøttes teksten af et væld af instruktive topografiske kort, planskitser m.m.; derimod må læseren vente til bind II, hvad angår en litteraturfortegnelse, svarende til den afsluttende græske, om de enkelte lokaliteter. Uanset denne midlertidige mangel er Süditaliens kunde I indholdsmæssigt en guldgrube, som ingen historisk-arkæologisk interesseret Syditaliensrejsende bør snyde sig selv for at grave i.

WILL RICHTER: *Caesar als Darsteller seiner Taten*. Eine Einführung. (Bibliothek der klassischen Altertumswissenschaften, Neue Folge, 2. Reihe, Band 61; Carl Winter, Heidelberg, 1977). 225 s., 32 DM.

I den store og stadige strøm af litteratur om et emne som personen Caesar og hans virke og betydning kan det nok være tiltrængt med en vejviser, ikke blot i form af en bibliografi i snævrere forstand, men lige så meget i form af en sammenfattende oversigt over, hvilke hovedproblemer der har beskæftiget den nyere og nyeste forskning, og hvilke hovedresultater den er nået frem til. Nærværende bog er formentlig tænkt som en sådan oversigt, for så vidt angår forfatteren Caesar. Den indledes med 2 afsnit hver på ca. 15 sider, nemlig betragtninger over Caesars udstrakte anvendelse som undervisningstekster i skolen til forskellige tider samt en oversigt over Caesars liv og virke. Men hovedstammen i bogen er behandlingen af de to hovedværker, »Gallerkrigen« og »Borgerkrigen«: der gøres rede for de to værkers opbygning, grundlag og tilblivelse såvel som for deres litterære værdi og deres historiske kildeværdi, bl.a. ud fra analyser af udvalgte passager, så som krigen mod helvetierne i 1. bog og toget til Britannien i 4. bog samt et par ekskurser, deriblandt en tabel over de opgivne tabstal. Forfatteren tilskriver naturligt nok de to værker stor kildeværdi, hvad f.eks. angår de geografiske og etnografiske oplysninger, men er ingenlunde blind for de faldgruber, der også er på disse punkter, og heller ikke for værkernes tendens, al den stund de jo er Caesars egen fremstilling af de begivenheder og bedrifter, som han selv var midtpunkt i, og som skulle tjene som baggrund for hans videre politiske karriere; her omtales bl.a. franskmanden Rambauds disputats fra 1952 om »l'art de la déformation historique« hos Caesar. I sidste afsnit behandles forskellige træk, der er særegne for »Borgerkrigen«, og endelig i et tillæg de mindre kendte og for os anonyme fortsættelser om krigen i Alexandria, i Nordafrika og i Spanien. Alt i alt en nyttig baggrundslæsning og støttestav for en Caesargennemgang.

A. D.-M.

ANTON GNIRS: *Beiträge zur Geschichte und Geographie Böhmens und Mährens in der Zeit des Imperium Romanum*. (Verlag Wissenschaftliches Archiv, Bonn-Bad Godesberg, 1976). 159 s. + X pl., 25.50 DM.

Efter første verdenskrigs afslutning fik Anton Gnirs, der i Donau-monarkiets dage havde udfoldet en betydelig arkæologisk-historisk aktivitet i den kroatiske by Pola, mulighed for at forlægge sine forskninger til sit fødeland, der nu blev til Tjekkoslovakiet, og takket være sin tilknytning til det statslige arkæologiske institut i Prag kunne han indtil sin død i 1933 gennemføre en række betydningsfulde udgravninger af forskellige romerske anlæg i quadernes og markomannernes land nord for Donau-limes, som i rigt mål belyste den romerske militær- og kulturekspansion i kejsertidens første århundreder. I sammenhæng hermed drev han med iver topo-

grafiske studier over romertidens Böhmen og Mähren, og resultaterne heraf blev nedfældet i forskellige spredte afhandlinger. Disse er nu sammen med forskellige hidtil upublicerede udgravningsberetninger blevet samlet i nærværende værk, der på foranledning af datteren Anna Gnirs er udsendt som et mindeskrift for faderen. Indledningsvis et arbejde af mere almen interesse fra Gnirs' studieår ved Prags Universitet, den ret omfattende afhandling fra 1898 »Das östliche Germanien und seine Verkehrswege in der Darstellung des Ptolemaeus«.

MIDDELALDEREN

TH. SCHIEDER (ed.): *Handbuch der europäischen Geschichte.* I. (Ernst Klett, 1976). 1162 s., 164 DM.

Den omfattende håndbog, forfattet af 13 førende specialister, behandler perioden fra 400 e.v.t. til 1050. Af de planlagte syv bind i serien er bind 4-6 udkommet i perioden 1968-71. Den centrale linie i første bind er udviklingen fra senantikkens romerrige og folkevandringer til den karolingiske stats opløsning, suppleret med omfangsrige afsnit om de religiøse, politiske, økonomiske, sociale og kulturelle udviklingsforløb, også inden for Islam og det byzantinske rige. Bogen præges af stor systematik og præcision og indeholder fyldige noter og litteraturhenvisninger. Det er let via register at få oplysninger om udviklingen inden for enkelte områder; slår man f.eks. op under Bretagne, får man først en fortegnelse over hjælpemidler (bibliografiske og andre), og derefter følger en kommenteret gennemgang af kilderne og en liste over de vigtigste oversigtsværker samt til sidst en prægnant oversigt over det historiske forløb med litteratur- og kildehenvisninger. Det er en stor præstation af forlaget at kunne samle så kvalificerede medarbejdere og publicere denne udmærkede håndbog, som er så vigtig i en tid med stadig større specialisering. Det nye bind i serien er dog ikke så let at bruge som de tidligere, hvor det var nemt hurtigt at orientere sig både i tekst og noter. Den tidligere uncialskrift er skiftet ud med en ikke særlig tydeligt markeret kursiv, og litteraturlisterne er i telefonbogsskrift. I forhold til værkets omfang er prisen lav, og det kan varmt anbefales til alle biblioteker.

M. L.

KILDER

H. R. LOYN and JOHN PERCIVAL: *The Reign of Charlemagne.* Documents on Carolingian Government and Administration. (Documents of Medieval History 2; Edward Arnold, 1975). 164 s., 3.95 £.

Dette er en kildesamling efter illustrationsprincippet: en samling smagsprøver på forskellige genrer som biografier af Karl den Store, annaler, capitularier, breve, etc. For den historiestuderende, som finder disse ting omtalt i sine lærebøger, er et sådant udvalg udmærket egnet til at give lidt kød på de magre ben, og udvalg og oversættelse er udmærkede, noterne dog lidt sparsomme. Ud over dette plan har bogen ingen funktion. Meget af indholdet er overflødigt: Einhards og Notkers biografier foreligger allerede på engelsk, mange af Alcuins breve ligeså, og biografierne er ikke mere omfangsrige, end man kan overkomme at læse dem in extenso. Det værste ved disse samlinger er jo, at man aldrig får en helhed og derfor aldrig kan vurdere et kildested i dets kontekst, aldrig få bidderne i deres rette perspektiv.

N. L.

R. I. MOORE: *The Birth of Popular Heresy.* (Documents of Medieval History 1; Edward Arnold, 1975). 166 s., 3,95 £.

C. M. D. CROWDER: *Unity, Heresy, and Reform 1378-1460.* The Conciliar Response to the Great Schism. (Documents of Medieval History 3; Edward Arnold, 1977). 212 s.,4,95 £.

Disse to bøger er, sammen med den ovenfor

omtalte, led i en serie med udgivelser af oversatte kilder til centrale middelalderlige begivenheder eller forhold. Serien sigter mod universitetsstuderende o.lign.; men også andre vil kunne hente centrale tekster fra disse bøger til brug i anden sammenhæng. En sådan serie må naturligvis hilses velkommen i betragtning af de »velkendte begrænsninger (m.h.t. kendskab til latin), under hvilke vore dages studenter arbejder«, for at citere den ene af udgiverne.

Bøgerne rummer, foruden de oversatte tekster med korte introduktioner, generelle introduktioner til emnerne samt kommenterede litteraturvejledninger. I bogen om de forskellige kætterbevægelser har den generelle introduktion form af en læsevejledning til teksterne, dvs. en kort indføring i det åndelige univers, hvori teksterne er skrevet. Læsningen af denne indledning vil forhindre benytterne i at falde i de mest åbenlyse fælder m.h.t., hvad man kan og ikke kan bruge disse tekster til, og den forekommer nok så nyttig som introduktionen til den anden bog, som blot er en 40 sider lang gennemgang af hovedpunkterne i konciliebevægelsens udvikling. En sådan kan man uden større vanskelighed finde mange andre steder, bl.a. i Beata Losmans disputats »Norden och Reformkonsilierna« fra 1970.

Snarere kunne man i begge bøger have ønsket sig en præsentation af de vigtigste af de opfattelser, som de behandlede emner har givet anledning til hos historikere, enten i form af en egentlig forskningsoversigt eller i form af markante uddrag fra behandlinger af emnerne. Noget sådant ville nok være den bedste vejledning og inspiration til brugen af teksterne.

A. B.

ANTOLOGIER

FRIEDRICH PRINZ (ed.): *Mönchtum und Gesellschaft im Frühmittelalter.* (Wege der Forschung 312; Wissenschaftliche Buchgesellschaft, Darmstadt, 1976). 459 s., 81 DM.

Som andre bind i serien består dette af en række tidligere udgivne afhandlinger samlet omkring et tema og viser dermed den vej, forskningen har gået. Temaet er velafgrænset: munkevæsenets indvirkning på samfundet i merovinger- og karolingertid i Frankerriget (excl. Italien). Det vil samtidig sige, som Prinz formulerer det i sin indledning: munkevæsenets vej fra en kristeligradikal protestholdning over for den senantikke verdens- og bycivilisation til bærende element i det frankiske samfund - om man vil, dets verdsliggørelse.

En enkelt af de 10 afhandlinger, Wilhelm Levisons om irerne og den frankiske kirke, er fra 1912, de øvrige fra 1950-74; én er oprindelig skrevet på fransk, resten på tysk. Prinz ordner afhandlingerne sagligt, og først behandles klostergrundlæggelserne i Gallien i ældre merovingertid, den romersk-benediktinske indflydelse, den irske do., den angelsaksiske mission i det 8. årh., klostrene i Sydvesttyskland, dvs. især Reichenau (ved Prinz), samt Karl d. Store og klostrene, altså klostrenes forhold til og rolle i den frankiske stat. De sidste 4 afhandlinger, herunder f.eks. Karl Bosls om adelshelgenen, behandler klostrenes »åndelige« betydning. Munkene lagde grundlaget for et kommunikationssystem i det primitive samfund og bevarede arven fra antikken.

E. U.

HUGO STEGER (ed.): *Probleme der Namenforschung im deutschsprachigen Raum.* (Wege der Forschung 383; Wissenschaftliche Buchgesellschaft, Darmstadt, 1977). 504 s., 91 DM.

Denne antologi, som indeholder 17 afhandlinger, giver et repræsentativt indtryk af tysk navneforskning i årene 1950-1970. Den falder i tre hovedafsnit, hvoraf det første er helliget metode og teori, de to følgende henholdsvis stednavne- og personnavneforskning. Til afslutning findes en bibliografi, og udgiverens indledning udgør en hel lille forskningsoversigt. Onomastikken i Tyskland har i denne periode været stærkt historisk orienteret, og mange bidrag går ud på at belyse navnestoffets muligheder som kildemateriale til konkrete historiske problemstillinger.

Eksempelvis kan nævnes Hans Kuhns store afhandling om germanernes forgængere.

N. L.

ARNO BORST (ed.): *Das Rittertum im Mittelalter.* Wege der Forschung 349; (Wissenschaftliche Buchgesellschaft, Darmstadt, 1976). 501 s., 81 DM.

Bogen indeholder 18 afhandlinger, ældst Huizingas fra 1921, resten fra 1935-72. De fleste er af tysksprogede forskere; 3 er oversat fra fransk, 4 fra italiensk, amerikansk og hollandsk. Emnet er omfattende og diffust, og forskningen arbejder med temmelig forskellige udgangspunkter og aspekter. Bl.a. derfor har Borst valgt blot at placere afhandlingerne i rækkefølge efter publikationsår, hvorfor f.eks. afhandlinger om ridderidealer, korstogstanke og ridderslag m.v. kan følges af en afhandling om det tyske ridderskabs afgrænsning o. 1200. I den udmærkede indledning forklarer Borst imidlertid udviklingen i den historiske forskning, som begynder med du Cange 1668, men som endnu i det 19. årh. unægtelig i langt ringere grad end romanlitteraturen prægede den almene opfattelse af ridderbegrebet. Som udgangspunkt for mellemkrigstidens forskning ser Borst Huizingas diskussion af idé og virkelighed, som udgangspunkt for efterkrigstiden Marc Bloch (som det desværre ikke har været muligt at bringe noget bidrag af) og i Duby en eksponent for den moderne forskning. Blandt bidragyderne skal i øvrigt nævnes Ganshof, Otto Brunner og J. Fleckenstein. En stor vanskelighed ved emnet er, at det orienterer sig omkring en fortidig term, hvis betydningsindhold og sociale realitet undergår kraftige ændringer, i hvert fald i perioden 1000-1200.

Til sidst bringer Borst en bibliografi på 44 sider, systematisk opdelt på almene fremstillinger fra 1500 til i dag, begrebshistorie, ridderskabets oprindelse, ridderskabet i krig, i fred, i forhold til samfundsklasserne, til fyrste og stat, til religionen, i litteraturen. Hvor et arbejde kan placeres flere steder i systemet, er der bragt krydshenvisninger. Bibliografien er en bedrift og bidrager dermed til at gøre bogen til en betydningsfuld publikation.

E. U.

REMIGIUS BAUMER (ed.): *Die Entwicklung des Konziliarismus.* Werden und Nachwirken der konziliaren Idee. (Wege der Forschung 279; Wissenschaftliche Buchgesellschaft, Darmstadt, 1976). 409 s., 75 DM.

De første 50 sider indeholder en udmærket forskningsoversigt forfattet af udgiveren; desuden har man for at give læseren et hurtigt overblik over emnet aftrykt en kortfattet leksikonartikel af August Franzen fra 1969. Som udgiveren påpeger, dukker ordet Konziliarismus først op i leksika efter 1950; men koncilieforskningen stammer fra anden del af det 19. årh., og især B. Hübners afhandling »Die Constanzer Reformation« fra 1867 virkede inspirerende på forskningen. Baumer behandler videre ideerne bag koncilierne, i særdeleshed Occams og Marsilius af Paduas indflydelse, og gør status over forskningen af i dag samt peger på en række nye forskningsfelter. Derefter følger et udvalg af artikler om emnet, blandt hvilke kan nævnes »Die konziliare Idee« af Joh. Hollnsteiner, hvori forfatteren behandler Paris-universitetets koncilieforkæmpere, og den amerikanske forsker John T. McNeills »Die Bedeutung des Konziliarismus«, som også belyser den protestantiske koncilieform. Bogens tre sidste afdelinger behandler konciliernes første tid, koncilierne i Konstanz og Basel samt koncilietankens eftervirkninger. Som helhed er bogen særdeles nyttig, både for specialisten og for den, som ønsker en god orientering i emnet.

M. L.

ENGLAND

PETER HUNTER BLAIR: *An Introduction to Anglo-Saxon England.* (Cambridge University Press, 2nd edition, 1977). 380 s., 3.95 £ (paperback).

Siden sin fremkomst i 1956 har Hunter Blairs bog tjent mange studenter og andre som en første indføring i Englands historie før 1066.

Blandt dens dyder tæller, at den er kortfattet, rimeligt elementær for yngre studerende og pædagogisk veldrejet med mange gode eksempler til forklaring af fremmedartede institutioner og tænkemåder. Efter at paperback-udgaven, der første gang blev udsendt i 1959, nu er genoptrykt seks gange, har forfatteren fundet det rimeligt at revidere teksten under hensyn til de mange nye synspunkter, som de seneste tyve års forskning har ført frem til. Denne ajourføring er en skuffelse. Hunter Blair vil gerne balancere mellem for stædig fastholden ved det gamle og for hurtig accept af det nye, men ender herved ofte mellem to stole - med antydninger af både dette og hint, men uden at noget står rigtig klart. Ajourføringen forekommer også i mange henseender gjort med alt for let hånd; dette gælder ikke blot afsnittet om vikingetogenes skandinaviske baggrund, som begrænser sig til forbløffende få detaljer og nogle udviskninger af synspunkter, men ikke røber nogen større fornemmelse for implikationerne af de senere års forskningsresultater. Bogens disposition er heller ikke ændret; så den nye udgave afspejler ikke de interesseforskydninger i forskningen, som er foregået. Det uhensigtsmæssige i, for ikke at sige umuligheden af, at behandle denne periode på mere end et halvt årtusind som en enhed springer efterhånden også stærkt i øjnene.

N. L.

R. H. C. DAVIS: *King Stephen.* 1135-1154. (Longman, 1977). 162 s., 2.75 £.

Denne paperback-udgave af professor Davis' biografi af kong Stephen er et meget velkomment tilskud til bogmarkedet. Den udkom første gang i 1967 og har siden etableret sig som standardværket på området. Den koncentrerer sig om periodens politiske begivenheder, og forfatteren udnytter det nye kildemateriale, han er kommet i berøring med som udgiver - i samarbejde med H. A. Cronne - af 3. bd. af »Regesta Regum Anglonormannorum« og af »Gesta Stephani«. Sammen med Cronnes bog fra 1970, »The Reign of Stephen, 1135-1154«, der behandler de administrative sider af denne af anarki prægede periode, er bogen den selvfølgelige afløser af Rounds gamle »Geoffrey de Mandeville« fra 1892.

N. L.

TERENCE H. LLOYD: *The English Wool Trade in the Middle Ages.* (Cambridge University Press, 1977). 351 s., 12.50 £.

Forfatteren er lektor i økonomisk historie ved University College of Swansea. Bogens oprindelige plan havde et lidt bredere emnesigte; men afsnit om relationer til fåreavl og skibsfart har måttet udelades.

Bogen har ubetinget tyngdepunkt i det 13. og 14. årh.; nedgangsperioden i det 15. årh. er mere sporadisk omtalt og kan stadig med fordel læses i Eileen Powers arbejder.

De flanderske købmænds beherskelse af uldeksporten frem til ca. 1275 bekræftes (kapitel 1-2); dog sættes spørgsmålstegn ved den betydning, Pirenne og van Wenveke har villet tilmåle den flamske hanseorganisation i London. Også i den følgende periode er Flanderns klædeindustri hovedmarkedet, selv om eksporten delvis glider over på andre hænder. Omsvinget i de sidste årtier af det 13. årh. vies særlig opmærksomhed. Det vigtigste grundlag for den følgende behandling er det kildemateriale, eksportafgiften på uld har aflejret. Hovedlinierne i udviklingen er velkendte: de italienske firmaers greb om uldeksporten før 1300, stigende eksporttal i begyndelsen af det 14. årh. og den voksende engelske andel, der særlig fik sin chance, da Edward III i 1337 finansierede krigen i Frankrig ved afgifter på uldeksport fordelt på licensbasis. Den grundigere behandling (kapitel 3-5) giver dog her plads for finere nuancer i vurderingen og mere konkret formulering af problemerne, der er forbundet med stabelpolitikken (kapitel 6-7). I et afsluttende kapitel tages markedsproblemerne op. Den gængse opfattelse, at de stigende eksportafgifter på engelsk uld kunne væltes over på aftagerne og virkede fordyrende på disses klædeprodukter, mener forfatteren kun har haft gyldighed for de bedste uldsorters vedkommende. Den ringere kvalitet måtte konkur-

rere med f.eks. spanske uldpriser, og her ramtes sandsynligvis producenterne.

P. E.

ANTHONY G. PETTI: *English Literary Hands from Chaucer to Dryden.* (Edward Arnold, 1977). 133 s., 14.50 £.

Ifølge udgiveren er bogen unik: den kombinerer for første gang berømte forfatteres håndskrift med en gennemgang af skriftudviklingen over mere end tre hundrede år, 1378-1699. Det pragtfulde værk i kvartformat indledes med en meget instruktiv gennemgang af palæografiens terminologi og skriftens udvikling helt tilbage fra de tidlige middelalderlige skriftformer, romersk kursiv, angelsaksisk majuskelskrift, karolingisk majuskelskrift m.v. og frem til renæssancens og den elisabethianske tids kancelliskrift og private håndskrift. Den gedigne indledning indeholder også en redegørelse for skrivematerialet, for tegnsætningen og for mulighederne for at datere en tekst ud fra skriften og opdage forfalskninger. Introduktionen kompletteres med en fortegnelse over de vigtigste litterære middelalder- og renæssancetidsmanuskripter. Bogens sidste 90 sider er helliget faksimileudgaver af tekster med moderne udskrift ved siden af samt forklarende noter. Blandt de forfattere, vi møder, kan nævnes Chaucer, John Lydgate, Sir Thomas Malory, Thomas More, Edmund Spenser, William Camden, Christopher Marlowe, William Shakespeare, John Donne, Francis Bacon, Ben Jonson, Sir Walter Raleigh, John Milton, John Bunyan og Sir Thomas Browne. Den smukke bog er både til glæde for specialisten og for den litterært og historisk interesserede læser.

M. L.

PAVEMAGTEN

TILMANN SCHMIDT: *Alexander II (1061-1073) und die römische Reformgruppe seiner Zeit.* (Päpste und Papsttum Bd. 11; Anton Hiersemann, 1977). 262 s., 135 DM.

Denne afhandling behandler en spændende epoke i pavedømmets historie: tiden kort før den store investiturstrids vulkanudbrud, som kulminerede med Canossa i 1077, hvor kejser Henrik IV underkastede sig Gregor VII. I centrum for Tilmann Schmidts analyse står forholdet mellem pave Alexander og Gregor, dengang Hildebrand: har Alexander kunnet føre en selvstændig politik; eller har han helt været afhængig af den reformivrige ærkediakon? For at komme til bunds i problemstillingen er forfatteren nødt til indgående at studere Alexanders virke, inden han blev pave. Første del af bogen indeholder en grundig studie over hovedpersonens baggrund og familieforhold - han var døbt Anselm og kom fra Baggio, nær Milano - og hans studier ved benediktinerklosteret Le Bec i Normandiet, hvor han stod under stærk indflydelse af sin landsmand Lanfranc fra Pavia, den senere ærkebiskop af Canterbury. Derefter behandler forfatteren Anselms tid som biskop i Lucca, hvorunder han især virkede som legat i Rom, hvilket i 1061 førte til hans valg til pave. I Rom kom han i kontakt med den af Hildebrand ledede reformgruppe, som bl.a. ville indskrænke kejser- og kongemagtens indflydelse ved bispevalg. Alexander førte dog en klart mere kejservenlig politik end den af klosterreformen prægede romerske fraktion og udnyttede derved sine kontakter med højadelen i Milano og de italienske biskopper. På denne måde kunne han for en stor del holde sig fri af Hildebrands reformistiske program og føre en selvstændig politik. Resultatet af undersøgelsen er et langt mere nuanceret billede af forholdet mellem de to, end vi tidligere har haft. En række detailstudier, biografiske oplysninger og kildekritiske analyser højner yderligere bogens kvalitet.

M. L.

MIDDELHAVSOMRÅDET

ANGUS MACKAY: *Spain in the Middle Ages. From Frontier to Empire, 1000-1500.* (Macmillan, 1977). 245 s., 8.95 £, paperback 3.95 £.

Bogen er en kortfattet oversigt over Spaniens politiske, forfatningsmæssige, sociale, religiøse

og kulturelle udvikling i middelalderen, forfattet af den skotske forsker Angus MacKay, elev af den kendte renæssancespecialist Denys Hay. Som det ses af titlen, er hovedtemaet kampen mod morerne, dvs. grænsefrontens betydning for Spaniens almindelige udvikling. Forfatteren er i høj grad - hvilket han også hentyder til - inspireret af den amerikanske forsker Frederic Turners tese om »the significance of the frontier in American history«. Dette er nok en smule uheldigt; for tesen om grænsefronten har givet fremstillingen en stærk slagside. Vi får her et meget stereotypt og overfladisk billede af udviklingsforløbet, som både ifølge kilderne og nyere historisk forskning ikke bare var præget af korstogsfanatisme og stridigheder, men også af sameksistens, handel og kulturudbytte. For dem, som kun vil have en kortfattet oversigt over den politiske og krigshistoriske udvikling plus en lille smule kulturhistorie, kan bogen måske anbefales; men den, som ønsker mere kød på benene, kan f.eks. henvises til Hillgarths »The Spanish Kingdoms« (jf. NFH XXVII s. 53).

M. L.

RAINER CHR. SCHWINGES: *Kreuzzugsideologie und Toleranz.* Studien zu Wilhelm von Tyrus. (Monographien zur Geschichte des Mittelalters Bd. 15; Anton Hiersemann, 1977). 329 s., 145 DM.

Korstogstidens hellige krig mod de vantro skildres i den meste historieskrivning som en fanatisk kamp mod hedningerne, for hvilke korsfarere og pilgrimme ikke havde den ringeste respekt, hverken med hensyn til kultur eller religion. Denne opfattelse vil den tyske forsker R. Chr. Schwinges fra Giessen erstatte med et mere nuanceret billede ved at analysere de ideer om religiøs tolerance, som også fandtes i tiden. I centrum for hans undersøgelse står den lærde krønikeforfatter Vilhelm af Tyrus, en af datidens mest betydningsfulde historikere i Orienten, som i slutningen af 1100-tallet forfattede et stort epos om stridighederne fra 1127 til 1184. Vilhelm var ærkebiskop af Tyrus, men udtaler sig med stor sympati for Islams bekendere og krigere; hele hans værk ånder en storslået tolerance over for araberne.

I sin analyse peger forfatteren på en række faktorer, som har influeret Vilhelm, bl.a. hans omfattende studier i Frankrig og Italien og hans dybtgående videreuddannelse i Orienten, hvor han som kender af de græske og arabiske sprog fik en enestående indsigt i de østlige Middelhavskysters kulturelle og religiøse udvikling. Man må, konkluderer forfatteren, i fremtidens forskning skelne mellem en europæisk-latinsk og en orientalsk-latinsk opfattelse af kirke, kristendom og korstogsidé. Den latinske Orient bør fremhæves over for Occidenten, som indtil nu har præget opfattelsen af korstogsideologien i hele området. Forfatteren har gennemført sin undersøgelse med stort engagement; bogen er velskrevet og stimulerende og vil forhåbentlig inspirere til ny forskning.

M. L.

NYERE HISTORIE

ENGLAND

Survey of London. XXXIX. F. H. V. SHEPPARD m.fl.: *The Grosvenor Estate in Mayfair.* Part 1: General History. (Athlone, 1977). 236 s., 56 plancher, 20 £.

Bogen udkom i 300-året for det ægteskab, der gjorde hertugfamilien Westminster til måske vor tids ejere af de største faste besiddelser - udstrakt over store dele af det gamle imperium, men med Mayfair og Belgravia som de centrale og oprindelige besiddelser. I Mayfair alene ejer familien de 100 acres mellem Park Lane, Oxford Street, New Bond Street og Berkely Square med Grosvenor Square som centrum. Det grundlæggende ægteskab blev indgået i 1677 mellem den velstående adelsmand Thomas

Grosvenor og den 12-årige datter af en rådstueskriver, der ejede de dengang ubebyggede jorder. Teksten er dels en behandling af estatens arealmæssige udvikling, dens administration og beboernes sociale sammensætning, dels en oversigt over områdets almindelige arkitektur-historie - et senere bind vil behandle de enkelte bygninger. Der er fremlagt en betydelig kundskabsmængde; men selv om man har haft adgang til et stort arkiv fra administrationen, mangler der centrale oplysninger om økonomien og den administrative teknik, ligesom arkitekturafsnittet er lidet perspektivrigt og uden udsyn. Trods dette er bogen imidlertid en gevinst, fordi den giver et omfattende indtryk af de særegne besiddelsesforhold i England og dokumenterer, hvordan de ofte er bestemt af langtidsvirkende historiske begivenheder.

JOYCE M. BELLAMY og JOHN SAVILLE (ed.): *Dictionary of Labour Biography I og II.* (Macmillan 1972, 1974). 450 s., 454 s., 20 £.

Ved udgivelsen af denne Labour Biography følger man ikke den sædvanlige praksis, at første bind indeholder personer, hvis navne begynder med alfabetets første bogstaver. I stedet har man valgt at sammensætte biografierne sagligt. Således rummer de to første bind primært medlemmer af parlamentet for Labour og fagforeningsledere før 1914. Efter færdiggørelsen af 3. bind skulle man have de fleste inden for denne gruppe med, hvorefter de følgende bind især skal optage personer, der har spillet en rolle efter 1914. Disse optagelsesprincipper er dog på ingen måde fulgt særlig rigoristisk, og der er derfor bagest i hvert bind et samleindeks over alle hidtil optagne personer. I 1. bind er det først og fremmest forskere fra universitetet i Hull, der har biograferet, mens forfatterkredsen i 2. bind er væsentlig udvidet. Biografierne er af høj kvalitet og vil uden tvivl blive benyttet af alle, der interesserer sig for engelsk arbejderbevægelses historie. Ikke mindst er de omfattende oplysninger om de biograferedes forfatterskab samt kildehenvisningerne meget værdifulde.

C.J.R.

TYSKLAND

BERND MOELLER: *Deutschland im Zeitalter der Reformation.* Deutsche Geschichte 4, herausgegeben von Joachim Leuschner. (Vandenhoeck & Ruprecht, 1977). 214 s. 17,80 DM.

Oversigter over Tysklands historie på reformationstiden er der i de seneste år kommet adskillige af, men sluttede fremstillinger båret af et helhedssyn som den foreliggende af Göttinger-historikeren Bernd Moeller har været få. Alene på grund heraf fortjener bogen opmærksomhed.

Fremstillingen er på én gang både utraditionel og særdeles traditionel. Det utraditionelle er forfatterens egen idé, medens det traditionelle forklares ved de rammer, som er lagt for den serie, hvori bogen indgår.

Bernd Moeller har valgt at skildre Tysklands historie i perioden ca. 1500 til 1555 ud fra fire nøgleår, som samtidig er bogens kapitelinddeling: 1500, 1521, 1535 og 1551. Ud fra hvert af de nævnte år betragtes så historien tilbage- og fremadskuende.

Det traditionelle består i, at den politiske historie har langt den overvældende vægt, hvilket bl.a. har betydet, at økonomiske og sociale sammenhænge af central betydning for tysk historie i den omhandlede periode er behandlet temmeligt summarisk. At den politiske historie står i centrum har imidlertid også den fordel, at den lutherske reformation i læserens bevidsthed ikke, som det ofte er tilfældet, kommer til at stå som »die Tat Martin Luthers«, men netop som et kompliceret samspil mellem mange faktorer, og at den internationale politiks betydning for reformationens forløb bliver tydelig.

Valget af årene 1500, 1521, 1535 og 1551 angiver også tydeligt, at Bernd Moeller her forfægter sin tidligere på enkeltpunkter formulerede opfattelse: Reformationen som religiøs og kirkelig bevægelse var i bedre overensstemmelse med tidens fromhed end den juridiskpolitiske »anstalt«, som den katolske kirke var blevet til. Derfor kunne den blive en folkebevægelse. Paradoksalt nok betyder den ramme, som Moeller har skullet indordne sig under, imidlertid, at

netop reformationen som religiøs og kirkelig bevægelse kommer noget til kort i fremstillingen; og modstykket til den lutherske reformation, Zürcher Reformationen og Zwingli har kun kunnet få nogle ganske få linier, hvilket er særdeles beklageligt.

De anførte betænkeligheder over for den stærke betoning af den politiske historie skal dog ingenlunde forklejne værket. Det er en overordentligt læseværdig og fascinerende bog, hvis værdi som oversigt yderligere forøges gennem den fremragende udvalgsbibliografi, som danner dens afslutning.

T.H.

JOSEF FOSCHEPOT: *Reformation und Bauernkrieg im Geschichtsbild der DDR.* Historische Forschungen Band 10. (Duncker & Humblot, 1976). 170 s., 40 DM.

Medens Abraham Friesen (jf. NFH XXVIII 150) i sin analyse har lagt hovedvægten på forudsætningerne/grundlaget for den marxistiske forsknings opfattelse af reformation og bondekrig som »frühbürgerliche Revolution«, koncentrerer Foschepot sit arbejde om den marxistiske forskning i DDR.

Efter en kort indledning, hvori generelle metodiske og teoretiske problemer er behandlet, og hvor forf. også præsenterer sin egen tilgangsvinkel til stoffet, falder arbejdet i to hoveddele, nemlig en teorihistorie og en ideologihistorie.

I det teorihistoriske afsnit er diskussionen blandt DDR-historikerne om reformation og bondekrig udførligt behandlet, og alle differerende opfattelser blandt DDR-historikerne er fremlagt og analyseret. Foschepot når her til en skelnen mellem to hovedopfattelser, nemlig en national-materialistisk og en verdenshistorisk-materialistisk.

Genstanden for det ideologihistoriske afsnit er samspillet mellem samfundet og historievidenskaben; Foschepot har her, idet han i det foregående afsnit har konstateret dybtgående ændringer i teorien fra 1960 til 1974 (det tidsrum, arbejdet dækker over), søgt at belyse samfundsmæssige forholds betydning for ændringerne i teorien; men mere generelt er også behandlet problemet om historievidenskabens samfundsmæssige funktion i DDR.

Foschepots arbejde er det hidtil vægtigste indlæg fra vesttysk hold i debatten med DDR-forskningen - et indicium for, at man blandt faghistorikere i Vesttyskland nu tager DDR-forskningen virkeligt alvorligt som forskning og ikke længere, som langt op i 1960'erne affærdiger dens resultater som på forhånd værende uden videnskabelig værdi.

Det bliver nu spændende at se DDR-historikernes reaktion på Foschepots dybtgående analyse - også af svagheder i teorien og af samfundsmæssige årsager til større ændringer i den, ændringer, som er blevet endnu tydeligere i den litteratur, som er udkommet efter 1974.

T.H.

RICHARD van DÜLMEN: *Reformation als Revolution.* Soziale Bewegung und religiöser Radikalismus in der deutschen Reformation. (dtv, 1977). 387 s., 13,80 DM.

Interessen for tolkningen af reformationen som revolution har i de allerseneste år været voldsomt stigende, kulminerende i 450-året for Den tyske Bondekrig i 1975. Richard van Dülmen forsøger med den foreliggende bog at give denne interesse ny næring gennem en behandling af de to problemkomplekser, som mere end noget andet bruges i behandlingen af reformationen som revolution, nemlig Thomas Müntzer og den revolutionære døberbevægelse (her repræsenteret ved Døberriget i Münster/Wf. 1534/35).

Reformationen defineres som frigørelse fra det snævre, lukkede, senmiddelalderlige samfund; og når Thomas Müntzer og Døberriget i Münster er valgt som repræsentanter for frigørelsesbestræbelserne i deres mest radikale form, hænger dette naturligvis sammen med, at deres praktiske virke er åbenbart revolutionært. Det har så at sige været en overordentlig taknemmelig opgave at tolke reformationen som revolution ud fra Thomas Müntzers og Münster Døbernes virke.

Fremstillingen falder reelt i fire afsnit: I en indledning forsøger Dülmen at præcisere sit

ovenfor omtalte revolutionsbegreb, og i bogens to hovedafsnit behandles da hver for sig Thomas Müntzers og Münster Døbernes liv og virke traditionelt kronologisk. Som overgang mellem Müntzer- og Münster-afsnittet er indskudt en præsentation af døberbevægelsen, specielt den tidlige revolutionære døberbevægelse i Syd- og Midttyskland (fornemste repræsentant for denne fløj i døberbevægelsen er Hans Hut), og af døberbevægelsens behandling i forskningen. Denne præsentation er så afgjort bogens bedste afsnit med prægnante formuleringer af centrale kilde- og forskningsmæssige problemstillinger i tråd med de bedste tendenser i ny vesteuropæisk og amerikansk døberforskning. Bogen afsluttes af en god systematisk udvalgsbibliografi.

Sammenfattende må det siges, at der er tale om præsentationer, som har inddraget strømmen af forskning fra de allerseneste år; men hverken behandlingen af Thomas Müntzer eller af Døberriget i Münster er specielt rosværdig i forhold til allerede foreliggende fremstillinger. Det havde været mere interessant, om Richard van Dülmen havde forsøgt at anvende sin tese om reformation som emancipation (revolution) på reformationsbevægelsen i hele dens bredde i stedet for at ride på popularitetens bølge.

T.H.

G. R. POTTER: *Zwingli.* (Cambridge University Press, 1976). 432 s., 18,50 £.

Interessen for den 2. reformatoriske hovedstrøm, Zürcher Reformationen og Zwingli (1484-1531), har i det seneste årti taget et voldsomt opsving, både i form af en strøm af tidsskriftartikler og som større og mindre selvstændige arbejder. Professor Potters Zwingli-biografi føjer sig smukt ind i denne sammenhæng. Ingen skal imidlertid af titlen lade sig forlede til at tro, at der er tale om en snævert person-orienteret fremstilling, for det er ingenlunde tilfældet. Der er i udpræget grad også tale om en rimeligt dybtgående indføring i schweizisk historie fra slutningen af 15. til et stykke ind i 16. århundrede.

Fremstillingen er bygget op strengt kronologisk begyndende med Zwinglis udvikling og med en udførlig beskrivelse af det miljø, hvori han voksede op og fik sine afgørende påvirkninger (senskolastik og erasmiansk humanisme) og sluttende med Schweizer Reformationens katastrofe, 2. Kappeler Krig 1531. Fra kapitel 3 og fremefter (Zwinglis »reformatoriske gennembrudsfase«) får Schweiz' og naturligt specielt Zürichs økonomiske, politiske, sociale og kulturelle historie en stor plads, vel ud fra den overordentligt rimelige betragtning, at uden denne baggrund bliver det uforståeligt, hvorfor reformationen deltes i en luthersk og en reformeret hovedstrøm.

Også brydningerne i Zürcher Reformationen mellem radikalt-reformatoriske (de senere døbere) og moderate kræfter er ofret betydelig opmærksomhed, ligesom det, som et langt stykke bestemmer det moderate partis holdning, nemlig hensynet til de øvrige kantoner og til fremmede magter, er ofret betydelig opmærksomhed.

Der er tale om en særdeles solid indføring i Zwinglis liv og virke og i schweizisk reformationshistorie i bredeste forstand, men uden nye og provokerende indfaldsvinkler eller teorier. Forskningen, også den nyeste, er med enkelte undtagelser inddraget (dog savnes centrale arbejder af Martin Haas og Bernd Moeller). Til den, som ønsker ikke en provokerende og banebrydende ny syntese, men som ønsker en grundig indføring i reformationsbevægelsen i Schweiz og specielt i Zwinglis liv og virke, og som foretrækker at læse engelsk fremfor tysk (Martin Haas: Hyldrych Zwingli, 1969) kan professor Potters fremstilling varmt anbefales.

T.H.

W. O. HENDERSON: *The Rise of German Industrial Power 1834-1914.* (Maurice Temple Smith, 1975). 264 s., 2.20 £.

W. O. Henderson, der i en årrække beklædte lærestolen i økonomihistorie i Manchester, har skrevet en række bøger om industrialiseringen på Kontinentet. Hans nye bog er en oversigt, der samler data og hovedtræk i Tysklands indu-

strielle udvikling i 19. årh. Det er en velskrevet og klar fremstilling, der medtager netop det, de fleste vil have brug for til almindelig baggrundslæsning eller introduktion; der mangler en del teori og »tænken« over tingene.

KLAUS VONDUNG (ed.): *Das wilhelminische Bildungsbürgertum.* Zur Sozialgeschichte seiner Ideen. (Vandenhoeck, 1976). 208 s., 15.80 DM.

Tyske historikere søger i stigende grad tilbage til det wilhelminske rige for at klarlægge nationalsocialismens historiske forudsætninger. Det er også dette, der er baggrunden for de 11 studier, som er samlet i denne bog. De søger at påvise afgørende strømninger og ideer i den socialgruppe, der dannes af gymnasielærere, dommere og andre civile embedsmænd, universitetslærere og flere liberale erhverv; udgangspunktet er, at denne gruppe i høj grad stod for den herskende ideologi. Emnet er meget stort og rummer meget komplicerede metodeproblemer - de ridses op, om end noget usikkert, i en indledende afhandling. Blandt de øvrige bidrag er der afhandlinger om den æstetiske ideologi, retsvidenskabens samfundssyn, og om bl.a. Max Weber, Thomas Mann, Kurt Riezler (Betmann Holwegs ghostwriter); med er også reaktionen inden for de unge i Bildungsbürgertum: ungdomsbevægelsen (vandrefugle) og reformbevægelsen (tilbage til naturen, naturlæger, reformdragter, okkultisme m.m.). Meget er kun blevet tilløb og overblik; men det er yderst spændende og vil givetvis kunne give impulser også til studiet af borgerskabet i de nordiske lande.

CARL-AXEL GEMSELL: *Organisation, Conflict, and Innovation.* A Study of German Naval Strategic Planning, 1888-1940. (Esselte Studium, 1973). 448 s., 115 sv.kr.

Gemsells bog er en studie i forholdet mellem den moderne kæmpeorganisation, sociale konflikter på forskellige niveauer og udviklingen af det nutidige samfund. Især interesserer han sig for virkningen af organisation og samfundsforhold på innovationers spredning, noget der har været meget diskuteet gennem de sidste årtier. Grundlaget for Gemsells studie er den tyske krigsmarines arkiver, der i modsætning til meget andet tysk arkivmateriale er velbevaret og tilgængeligt fra midten af det 19. årh. frem til 1945. På grundlag af dette materiale når Gemsell frem til interessante resultater, der har betydning både for vurderingen af den tyske strategiske planlægning i årene 1888-1940 og teoridannelsen vedrørende innovationsspredningen. Bogen er således såvel for historikere som for statskundskabsfolk, samfundsforskere og sociologer, ligesom også freds- og konfliktforskere vil kunne få glæde af den.

C.R.J.

USA

HARRY N. SCHEIBER m.fl.: *American Economic History.* (Harper & Row, 1976). 514 s., 14,20 £.

Hermed foreligger 9. udgave af den velkendte bog, der udkom første gang i 1929. Den adskiller sig dog på væsentlige punkter fra den foregående udgave. Særligt gennemgribende er ændringerne i det afsnit, der ligger nærmest på vores egen tid.

Bogen falder i fire hoveddele under hovedoverskrifterne: Kolonitiden, landbrugslandet Amerika, den tidlige industrialisme, og endelig vedrører fjerde afsnit den moderne økonomi helt op til 1970'erne.

Der indledes med en oversigt over den amerikanske økonomihistoriske forskning, og standardværkerne præsenteres. Efter de følgende afsnit følger ligeledes tætte litteraturhenvisninger til de rejste problemer. Det er derfor næsten unødvendigt at sige, at bogen giver en fortrinlig indføring til amerikansk økonomisk historie.

H.F.

JÜRGEN KOCKA: *Angestellte zwischen Faschismus und Demokratie.* Kritische Studien zur Geschichtswissenschaft 25. (Vandenhoeck & Ruprecht, 1977). 556 s.

Bogens indhold kan næppe siges at fremgå sær-

lig præcist af dens titel, hvorimod undertitlen »Zur politischen Sozialgeschichte der Angestellten: USA 1890-1940 im internationalen Vergleich«, snarere giver læseren et indtryk af bogen, der i sin oprindelige form blev til undet et studieophold ved Harvard Universitetet i Boston i 1969/70.

Forfatteren analyserer det amerikanske småborgerskab med hovedundersøgelserne lagt på den lavere funktionær, forstået som den småhandlende, kontoristen og den tekniske tegner og lignende erhvervsgrupper i den private sektor. Han beskriver denne »white collar« gruppes økonomiske, sociale og talmæssige placering i samfundet, han belyser dens arbejdsforhold, gruppens holdninger til tidens spørgsmål, og han ser på deres organisationsforhold og politiske placering i den nævnte 50-årige periode. Konstant bliver resultaterne sammenholdt med den amerikanske arbejder - »blue collar«-klassen.

Undersøgelserne bliver ikke mindst interessante, fordi de placeres i en international sammenhæng. Resultaterne sammenholdes således med tilsvarende engelske og franske, men især med tyske. Forfatterens særlige interesse er nemlig at forklare årsagerne til de to landes forskellige politiske udvikling frem mod 1940. Hvorfor var det kun småborgerskabet i Tyskland, der blev grebet af fascismen?

Bogen hviler på særdeles grundige studier, som læseren i høj grad delagtiggøres i. Værket er på i alt 556 sider, heraf er de godt 200 sider litteratur, noter, tabeller og øvrige kommentarer.

H.F.

GUNTHER BARTH: *Instant Cities.* Urbanization and the Rise of San Francisco and Denver. (Oxford University Press, 1975). 310 s., 6,70 £.

Under begrebet »instant city« analyserer Barth urbaniseringen af »det fjerne Vesten« med særlig interesse for San Francisco og Denver, de to dominerende metropoler i Vesten, der gennem få årtier i sidste halvdel af 1800-tallet gennemløber en bestemt eksplosiv udvikling med visse fællestræk på trods af de to byers forskelligartede basis. Den maritime handel var afgørende for San Franciscos udvikling, mens Denvers grundlag var den indenlandske handel. Begge byers tidlige ekspansion havde sin begrundelse i opdagelsen af guldet, begge profiterede på guldsøgernes og spekulanternes flygtige gennemtræk. Begge metropoler antager gennem jernbaneæraens infrastrukturelle sammenknytning af »det fjerne Vesten« og »det gamle Amerika« også økonomiske og kulturelle former og opviser social adfærd, der svarer til de ældre og mere etablerede urbane centre i øst. I Barths terminologi gennemgår de udviklingen fra at have været »instant cities« til at blive »ordinary cities«.

Bogens force i forhold til tidligere analyser inden for dette felt, bl.a. Roger Lotchins behandling af San Franciscos første tiår og Howard Chudakoffs analyse af Omahas ekspansive år omkring 1900, er det brede perspektiv, som anlægges, og den omfattende viden inden for urbanisering i det hele taget, som denne analyse trækker på. Det er ikke kun Denver og San Francisco, der er emnet, også andre bydannelser som Salt Lake City og Champoeg inddrages af Barth, som falder for fristelsen til typologisk at se urbaniseringen af »det fjerne Vesten« som analog med tidligere urbane »boom« under bl.a. den hellenistiske kolonisation og i feudalismen - til tidligere perioders »instant cities«.

L.D.

LEWIS MUMFORD: *Findings and Keepings.* Analects for an Autobiography. (Secker & Warburg, 1976). 394 s., 8,00 £.

Den amerikanske kulturhistoriker og urbanist Lewis Mumford har hermed - i anledning af sin 80-års dag - udsendt et selvbiografisk værk, hvor en mængde privat stof blotlægges, skamløst og åbenhjertigt. Det er ikke hans erindringer, men netop »findings« fra hans brevgemmer og skuffer med småskitser og private notater af forskellig karakter, heriblandt novellen »The Little Testament of Bernard Martin«, der rummer klare selvbiografiske træk, og et episk dra-

ma om Brooklyn Bridge. Udvalget, der er kronologisk opsat, går tilbage til 1914, og mere end halvdelen af dette er ikke tidligere blevet offentliggjort.

Antallet af potentielle læsere af denne bog er afgjort mindre end ved de fleste af Mumfords tidligere bøger. På grund af dens hele karakter er den et »supplementsbind« til hans omfattende produktion, som den blev påbegyndt i 1922 med et af hans hovedværker »The Story of Utopias«, og som et sådant vil det vel især interessere fagfolk.

L.D.

NORDEN

GUNNAR GUNNARSON: *Arbetarrörelsens krönika i ord och bild 1. bd. 1881-1938, 2. bd. 1939-1970.* (Tiden, 1970). 301 og 320 s.

En bogfilm kalder Gunnarson sit kæmpeværk. Det er en udmærket betegnelse for det flimmer af data, citater, dokumenter, avisudklip, fotografier, tegninger, årstalstabeller og grafiske fremstillinger, der udgør hovedparten af de 600 sider - alt stramt sammenholdt af en analyserende, stærkt personlig kommentar, der munder ud i en konstatering af, at Sverige i 1970 befandt sig i en overgangsperiode mellem kapitalisme og socialisme. Overgangen er siden, som bekendt, sat en smule i bero.

Vægten er lagt på svenske forhold og her især på det svenske socialdemokrati; men der er vide udblik over den ganske verden og tilbage til den franske revolution. Nogen egentlig læse-bog er krøniken vel ikke. Til gengæld er den fascinerende at blade i - både spændende og saglig underholdning. Et personregister gør det let at finde rundt; et sag-ditto (som ganske vist ville have været en kompliceret affære) ville have gjort det endnu lettere.

F.H.L.

GUNILLA INGMAR: *Monopol på nyheter.* Ekonomiska och politiska aspekter på svenska och internationella nyhetsbyråers virksomhet 1870-1919. (Esselte Studium, 1973). 254 s., 39 sv.kr.

På grundlag af omfattende arkivstudier giver Gunilla Ingmar i denne bog en spændende fremstilling af samarbejdet mellem de internationale nyhedsbureauer Agence Havas i Paris, Reuters i London og Wolff i Berlin i perioden fra 1870, da de tre bureauer indgår en kartelaftale, frem til udbruddet af 1. verdenskrig, der betyder aftalens sammenbrud. Interessant i denne del af bogen er konstateringen af, at de tre bureauer var så stærke, at de var i stand til at modstå betydeligt politisk pres om ændring af deres nyhedsformidling.

I bogens anden del står Svenska Telegrambyrån i centrum. Især gør Ingmar meget ud af den tyske indflydelse på dette bureau, ligesom der også er en grundig behandling af svensk nyhedsformidling og den udenlandske indvirken på denne under 1. verdenskrig.

C.R.J.

MODERNE HISTORIE

EUROPA

MARTIN MCCAULEY (ed.): *Communist Power in Europe 1944-1949.* (Macmillan, 1977). 242 s., 10.00 £.

En række engelske forskere har her - med udgangspunkt i et seminar ved School of Slavonic and East European Studies, University of London - i kortfattet form givet en oversigt over de europæiske kommunistpartiers strategier i perioden 1944-49. De behandlede lande er i Østeuropa Polen, Østtyskland, Tjekkoslovakiet, Ungarn og Rumænien, i Vest- og Sydeuropa Frankrig, Finland, Italien og Grækenland. Desuden er der bidrag om den økonomiske udvikling i Østeuropa under den tyske krigstidsbesættelse og et kapitel om den sovjetiske indlemmelse af Balticum.

Udgiveren har i et vist omfang søgt at styre de enkelte bidrag med henblik på at øge sammenligneligheden; men dette er kun i begrænset omfang lykkedes. Situationen i de enkelte østeuropæiske (for ikke at tale om vesteuropæiske) lande var nok meget forskellig; på den anden side lader organiseringen af dette bind nok et overdrevent indtryk af variation tilbage. Et afsluttende kapitel, der søgte at gennemføre en systematisk sammenligning af de analyserede cases og derigennem analysere samspillet mellem lokale og generelle faktorer i de kommunistiske partiers adfærd, ville nok have øget bogens værdi væsentligt.

Når bortses herfra, bringer bogen på en overskuelig plads en række velinformerede og nuancerede analyser, der på mange områder gør op med vedtagne dogmer om de europæiske kommunistpartiers politik i de første efterkrigsår.

KLAUS MISGELD: *Die »Internationale Gruppe demokratischer Sozialisten« in Stockholm 1942-1945.* (Almqvist & Wiksell, 1976). 216 s.

Stockholm var under krigen samlingssted for socialdemokratiske emigranter fra hele Europa. En inderkreds af disse oprettede i 1942 sammen med fremtrædende yngre svenske socialdemokrater den »internationale gruppe«, hvis mest fremtrædende medlem nok var Willy Brandt, men som også talte nordmanden Martin Tranmæl, svenskerne Alva og Gunnar Myrdal samt Torsten Nilsson, tyskeren Fritz Bauer, østrigeren Bruno Kreisky og vor egen Henry Grünbaum. Gruppen koncentrerede sig naturligt nok i sine mange diskussioner om efterkrigstidens Europa. I 1943 udgav gruppen således et manifest om »Die Friedensziele der demokratischen Sozialisten«, der skitserede planer for såvel det internationale som de nationale samfunds organisering efter krigen; et andet væsentligt emne for gruppens diskussioner var det fremtidige samarbejde mellem de europæiske socialdemokratier.

I denne disputats fra Uppsala gør Klaus Misgeld udførligt rede for gruppens aktivitet og for de på grund af værtslandets officielle neutralitet ret snævre grænser, som den måtte operere indenfor. Han søger at placere gruppens ideer - som der ikke altid var intern enighed om - i den bredere diskussion om efterkrigstiden, der fandt sted både i vest og i øst; derimod gør han ikke meget ud af at spore, hvilken effekt diskussionerne i Stockholm havde på de vesteuropæiske socialdemokratiers politik i efterkrigstiden. Her ligger givetvis en spændende forskningsopgave.

WILLIAM E. PATERSON & ALASTAIR H. THOMAS (ed.): *Social Democratic Parties in Western Europe.* (Croom Helm, 1977). 444 s., 9.95 £.

Dette samleværk dækker et længe følt savn inden for den komparative politiske sociologis område. Bogen indeholder efter en kortfattet indledning en række selvstændige kapitler, der behandler de socialdemokratiske partier i 15 vesteuropæiske systemer, samt et kapitel om samarbejdet mellem disse partier. De fleste bidrag er skrevet af angelsaksiske forfattere, og disse forfattere har af udgiverne fået temmelig stor frihed til at disponere stoffet. De fleste kapitler omfatter dog en historisk beskrivelse, partiernes forhold til fagforeningerne, organisationernes indre liv, medlemstal og valgresultater. Hvert kapitel afsluttes med nogle tabelmæssige opstillinger og en litteraturliste.

Da kapitlerne er af temmelig uens størrelse og stoffet som sagt ikke er tilrettelagt efter en fast disposition, kan det være noget vanskeligt at opnå et samlet overblik. Dette afspejler utvivlsomt, at forfatterne har haft et højst uensartet kildegrundlag. Bogen indeholder ikke noget forsøg på en systematisk sammenligning af de socialdemokratiske partier, og det teoretiske ambitionsniveau er i det hele taget sat ret lavt.

Som en håndbog og som en første tilgang til emnet vil bogen uden tvivl kunne gøre god nytte, fordi den leverer en række centrale oplysninger og grundlaget for videregående studier.

P. S.

RICHARD SCASE: *Social Democracy in Capitalist Society.* Working-Class Politics in Britain

and Sweden. (Croom Helm, 1977). 184 s., 7.95 £.

Der er her tale om en komparativ sociologisk analyse, der forsøger at beskrive og forklare forskelle i arbejdernes klassebevidsthed i Storbritannien og Sverige.

Udgangspunktet for analysen er, at disse to systemer fundamentalt ligner hinanden, fordi de begge er kapitalistiske industrisamfund, og fordi arbejderklassen er konfronteret med nogenlunde de samme økonomiske og sociale uligheder. Derimod adskiller de to systemer sig derved, at arbejderbevægelsen har en ganske forskellig styrke og ideologisk politik i dem. Selv om Labourpartiet og fagbevægelsen har opnået ganske bred tilslutning i Storbritannien, argumenterer Scase for, at disse institutioner ikke har fået den samme grad af tilslutning som de tilsvarende institutioner i Sverige. Den svenske arbejderbevægelse skal også i højere grad end den britiske have gjort sig til talsmand for en lighedsideologi.

Gennem en interviewundersøgelse af to stikprøver af svenske og britiske industriarbejdere påvises det derefter, at de svenske arbejdere i højere grad end de britiske er opmærksomme på de økonomiske og sociale uligheder i samfundet. Dette søges forklaret ved det svenske socialdemokratis ideologiske politik. Bogen afsluttes med en omfattende litteraturliste og indeks.

Bogen må siges at behandle en central teoretisk problemstilling, og den gennemførte analyse viser klart den komparative sociologis muligheder i forbindelse med påvisningen af, at arbejdernes udvikling af en klassebevidsthed ikke er en simpel refleks af de økonomiske og sociale forhold. Som en væsentlig indvending mod analysen kan fremføres, at den hviler på et temmelig spinkelt empirisk grundlag. Stikprøverne er ikke repræsentative, og de omfatter kun hhv. 122 og 128 respondenter. Det sidste ord er næppe sagt i denne sag.

P. S.

RONALD INGLEHART: *The Silent Revolution.* Changing Values and Political Styles Among Western Publics. (Princeton University Press, 1977). 482 s., 37.50 $.

Bogen postulerer, at der i efterkrigstiden og særlig i 1960erne er sket to væsentlige ændringer i de vestlige befolkningers politiske holdninger, som tilsammen udgør en kvalitativ ændring af disse landes politiske liv. For det første er en høj prioritering af værdier som materiel velfærd og fysisk sikkerhed ændret i retning af en øget interesse for spørgsmål, der har med livskvalitet at gøre. For det andet er der sket en ændring i befolkningernes syn på det politiske liv i retning af større vilje og evne til selv at deltage i beslutningsprocesserne. Disse ændringer tilskriver Inglehart i overensstemmelse med Maslows »behovshierarki« den relative velfærd og sikkerhed, der har præget de vestlige landes politiske miljø i efterkrigstiden. (Om de seneste års økonomiske krise vil føre til en ny vækst i materielle værdinormer er et interessant spørgsmål, som forfatteren ikke tager stilling til).

Bogens empiriske grundlag er en række tværnationale survey-undersøgelser, der har været gennemført i EF's regi, herunder også i Danmark. Såvel dataindsamlingen som materialets behandling er af høj professionel kvalitet, hvilket giver bogens resultater en høj grad af validitet. Blandt disse - og her bekræftes et resultat fra en tidligere publiceret dansk undersøgelse - er, at mens post-materialisme i de øvrige EF-lande er positivt korreleret med støtte til europæisk integration, så er det omvendte tilfældet i Danmark.

Inden for feltet politisk kultur vil man ikke i fremtiden kunne komme uden om denne undersøgelse.

STORBRITANNIEN

R. A. BUTLER (ed.): *The Conservatives.* A History of their Origins. (Allen and Unwin, 1977). 492 s., 7.50 £.

Lord Butlers indledning og ultrakorte afslutning ligger som to tynde stykker sandwichbrød omkring fire fyldige historiske fremstillinger og analyser af det konservative partis historie fra

Edmund Burkes kritik af den franske revolution - der ses som udgangspunktet for den moderne konservatisme - til (men ikke med) Edward Heaths overtagelse af formandsposten.

De fire bidragydere er Norman Gash (fra den yngre Pitt til Robert Peel), Donald Southgate (fra Disraeli til Bonar Law), David Dilks (fra Baldwin til Neville Chamberlain) og John Ramsden (fra Churchill til Heath). Det er ikke muligt at yde de fire hovedafsnit retfærdighed i denne korte omtale, hvor der blot kan nævnes Gashs stærke fremhævelse af Peels betydning, Dilks' meget positive vurdering af Chamberlain og Ramsdens analyse af lederskifterne i 1957 og 1963, som bogens redaktør næppe har været utilfreds med. Trods variation i stil og analysemåde mellem de fire afsnit er der blevet en meget værdifuld helhed ud af bogen.

Butlers eget bidrag - ud over at have bragt forfatterne sammen - består af en understregning af den varige betydning af partiets tradition og arv, som han mener atter vil kunne føre partiet ind i en ny storhedstid efter de seneste års vanskeligheder, som netop skyldes manglende hensyntagen til arven, specielt i forbindelse med lederskiftet i 1963 og den forhastede programudarbejdelse i 1965.

I. F.

RAYMOND CHALLINOR: *The Origins of British Bolshevism.* (Croom Helm, 1977). 291 s., 8.50 £.

De revolutionære partiers rolle i britisk politik har som bekendt været yderst beskeden, og det samme har hidtil været gældende for den forskningsmæssige interesse for dem. Nærværende bog beskæftiger sig med et af forsøgene på at organisere et sådant parti i Storbritannien, nemlig Socialist Labour Party, dannet 1903 af George Yates og James Connolly og i praksis opløst 1922-23.

Forfatteren, der er lecturer ved Newcastle Polytechnic og forfatter af flere bøger om de engelske minearbejderes historie, anser SLP som et betydningsfuldt, selvstændigt britisk bidrag til den revolutionære socialisme, hvis principper stadig har politisk relevans. Han afviser f.eks. Walter Kendalls tese om partiets (skadelige) afhængighed af De Leons amerikanske SLP, ligesom han tager forbehold over for beskyldningerne mod partiet for sekterisme. Årsagerne til partiets manglende succes finder han dels i et politisk-økonomisk miljø, der begunstigede reformismen, dels i konkurrencen fra det Moskva-styrede kommunistparti.

GABRIEL GORODETSKY: *The Precarious Truce.* Anglo-Soviet Relations 1924-27. (Cambridge University Press, 1977). 289 s., 9.00 £.

Lenins død i begyndelsen af 1924 faldt sammen med bevidste bestræbelser fra sovjetisk side for at forbedre relationerne til den kapitalistiske verden for derigennem at sikre grundlaget for opbygningen af socialismen i ét land. Hovedmålet for sovjetisk diplomati var Storbritannien, som i foråret 1924 gav Sovjetunionen de jure-anerkendelse, men som igen midlertidig (indtil 1929) brød relationerne i 1927.

Relationerne mellem de to lande i perioden 1924-27 var karakteriseret af en lav britisk prioritering, der bundede i en generel mistillid til sovjetisk udenrigspolitik og til kommunismen i særdeleshed, og energiske sovjetiske forsøg på at udbygge relationerne.

Analysen, der er bygget på et omfattende primært materiale, fortrinsvis den britiske administrations og fagbevægelses arkiver, påpeger, at der ikke var væsentlige forskelle i Labours og de konservatives politik over for Sovjetunionen; ligeledes dokumenteres det tydeligt, at de britiske fagforeningers officielle relationer med deres sovjetiske modpart, som i 1925 førte til oprettelse af den anglo-sovjetiske fagforeningskomité, i realiteten spillede en vældig ringe rolle for forholdet mellem de to lande.

Analysen af den sovjetiske politik er mindre velunderbygget, om end forfatteren har samlet et meget stort dokumentarisk materiale. Den indeholder bl.a. interessante indblik i samspillet mellem officielt sovjetisk diplomati og Kominterns og i fagforeningernes internationale aktivitet.

Bogens emne er vel ikke det mest centrale; men ved sin omhyggelige analyse føjer den alligevel nogle interessante aspekter til studiet af tyvernes europæiske politik.

WILLIAM R. ROCK: *British Appeasement in the 1930s.* (Edward Arnold, 1977). 111 s., 2.50 £.

I den glimrende serie Foundations of Modern History har den amerikanske historiker William Rock givet en koncis analyse af appeasement-begrebet og dets rolle i britisk udenrigspolitik. Fremstillingen følger udviklingen af appeasement fra tyvernes relativt velbegrundede villighed til betinget revision af Versailles-systemet til Neville Chamberlains »aktive« - og principløse - appeasement-strategi i slutningen af trediverne. Det er et særligt kapitel om de politiske, militære, økonomiske og ideologiske drivkræfter bag appeasement samt om denne politiks vigtigste støtter og modstandere.

Ud over det moralske aspekt anfører Roth to hovedargumenter mod Chamberlain-politikken. Senest efter München måtte det stå klart for alle, at eftergivenhedstaktikken var uhensigtsmæssig, for ikke at sige kontraproduktiv, mens selve München-aftalen måske kan retfærdiggøres med Storbritanniens militære svaghed og manglende støtte fra Frankrig og dominions. På den anden side måtte landet aldrig være kommet i denne svaghedssituation, og Roth afviser i den forbindelse den tese, at appeasement-politikken skulle skabe tid til genoprustningen; tværtimod forsømte Chamberlain-regeringen bevidst forsvaret. Den var derfor selv skyld i den tvangssituation, den stod i i 1938.

C. J. BARTLETT: *A History of Postwar Britain 1945-74.* (Longman, 1977). 360 s., 4.50 £.

Bogen er centreret om at forklare den udvikling, der førte til, at Storbritannien, der i 1945 havde været en stormagt - om end den svageste af de tre - i 1974 kun havde rang af en mellemmagt, oven i købet med store uløste problemer af national, økonomisk og social karakter.

Sidemæssigt er bogen delt omtrent ligeligt mellem på den ene side udenrigs- og forsvarspolitik, på den anden side den indenrigspolitiske udvikling, idet de to aspekter på meget overskuelig måde holdes sammen af den altafgørende økonomiske problematik. I det hele taget hæfter man sig ved, at det lykkes forfatteren at integrere de mange forskellige aspekter af Storbritanniens udvikling i denne periode og til trods for en begrænset plads at give dem en såvel empirisk som analytisk tilfredsstillende behandling. Bogens værdi øges yderligere ved dens mange referencer til den i forvejen meget store videnskabelige, journalistiske og biografiske litteratur om emnet. Den er derfor stærkt at anbefale som en seriøs, men samtidig letlæselig (og billig) indføring i det moderne Storbritanniens problemer.

WILLIAM WALLACE: *The Foreign Policy Process in Britain.* (Royal Institute of International Affairs; Allen & Unwin, 1977). 320 s., 3.95 £.

Sigtet med denne analyse, der et væsentligt bidrag til en ganske sparsom litteratur om emnet, er dels at afdække og beskrive den udenrigspolitiske beslutningsproces i Storbritannien, dels mere generelt at undersøge, hvorvidt den traditionelle grænse mellem udenrigspolitik og indenrigspolitik stadig lader sig opretholde i lyset af den voksende gensidige afhængighed mellem industrilandene.

Forfatteren angriber emnet fra flere forskellige vinkler. For det første giver han en beskrivelse af »Whitehall-maskineriet«, dets opbygning, dets funktion samt dets relationer til det øvrige politiske system, f.eks. parlamentet, partierne og opinionen. For det andet anlægger han en sagområde-betragtning, idet han særskilt analyserer beslutningsprocessen i forbindelse med sikkerhedspolitiske, udenrigsøkonomiske og kulturelle problemstillinger. Endelig skelnes der mellem politikken i det atlantiske og det ikke-atlantiske område.

Bogen er fuld af interessante iagttagelser og konklusioner, hvoraf mange utvivlsomt er af universel gyldighed. Efter Wallaces opfattelse er udenrigspolitik ikke længere et særligt felt, men

snarere en dimension af hele spektret af indenrigspolitiske problemer. Dette skyldes dels den voksende multilateralisering af det internationale samkvem, f.eks i EF, hvor der uden for landets grænser træffes beslutninger af vidtrækkende betydning for dets økonomiske og sociale liv, dels at udenrigspolitikkens udformning i stigende grad bliver bestemt af den indenrigspolitiske kontekst, som den formuleres i. Disse synspunkter forstærkes af Wallaces grundlæggende opfattelse, at udenrigspolitik ikke blot er de »store« beslutninger, ofte taget i krisesituationer, men også og nok så meget består i, at »små« beslutninger kumuleres op til at udgøre den baggrund, hvorpå de større beslutninger tages.

The British People: Their Voice in Europe. Report of an independent Working Party sponsored by the Hansard Society on the effects of membership of the European Community on British representative institutions. (Saxon House, 1977). 207 s., 17,60 $.

Efter 15 års debat for og imod medlemskab af EF har the Hansard Society nu fundet tiden inde til en vurdering af, hvorledes medlemskab så har virket på de britiske politiske institutioner. Rapporten er udarbejdet af en studiegruppe under ledelse af professor David Coombes og med deltagelse af bl.a. Sir Con O'Neill, der var den administrative leder af den britiske delegation under optagelsesforhandlingerne.

Parlamentets, de lokale myndigheders og interesseorganisationernes tilpasning til EF-medlemskab og til EFs institutioner behandles, men desværre ikke centraladministrationens tilpasning. Kapitlet om parlamentet er stærkt kritisk over for parlamentets behandling af EF-relaterede spørgsmål, som gruppen finder i alt for høj grad er præget af synspunkter fra debatten før medlemskab. Man foreslår en mere hensigtsmæssig arbejdsgang, bl.a. gennem etablering af stående udvalg.

Interesseorganisationernes forhold behandles på grundlag af en spørgeskemaundersøgelse af 350 organisationer. Konklusionen er, at landbrugets (NFU) og industriens (CBI) hovedorganisationer effektivt har indrettet sig på kontakt med EFs institutioner, mens f.eks. fagbevægelsen har langt igen. Der er imidlertid ingen diskussion af, hvorfor det forholder sig sådan.

Rapporten er en blanding af analyse og debatindlæg. Den indeholder en hel del nyttige oplysninger; men den er langt fra den definitive analyse af de britiske institutioners tilpasning til EF-medlemskabet.

I. F.

TYSKLAND

Akten zur Vorgeschichte der Bundesrepublik Deutschland 1945-1949. Band 1: September 1945-Dezember 1946. Bearbeitet von WALTER VOGEL und CHRISTOPH WEISZ. (R. Oldenbourg Verlag, 1976). 1197 s., 168 DM.

Dette er det første af i alt fem bind akter til Forbundsrepublikkens oprettelse, der udgives i forening af Bundesarchiv i Koblenz og Institut für Zeitgeschichte i München. Sigtet er at belyse den indre udvikling i de tre vestzoner i perioden 1945-49 med særlig henblik på udviklingen af de institutioner over Länder-niveau, der peger frem mod oprettelsen af forbundsinstitutionerne i 1949. Derimod er udviklingen inden for de enkelte Länder ikke belyst.

Indtil oprettelsen af den amerikansk-britiske bizone i begyndelsen af 1947 var de vigtigste institutioner Länderrat i US-zonen og Zonenbeirat i den britiske, hvis aktivitet dette bind i det store og hele er koncentreret om, bl.a. i form af udførlige sessionsreferater.

Udgivelsen er forsynet med en omfattende indledning, et meget detaljeret noteapparat samt person- og sagregister og lever i det hele taget op til alle krav, man kan stille til moderne udgivelsesteknik. Den vil blive et helt uundværligt hjælpemiddel ved udforskningen af Forbundsrepublikkens tilblivelse.

CATHERINE MCARDLE KELLEHER: *Germany and the Politics of Nuclear Weapons.* (Columbia University Press, 1975). 372 s., 18.75 $.

I en studie, der repræsenterer en imponerende arbejdsindsats, følger forfatteren vesttysk atompolitik fra 1955, hvor Forbundsrepublikken fik (næsten) fuld suverænitet og blev optaget i NATO mod til gengæld bl.a. at love ikkeproduktion af kernevåben, og til 1966, hvor ideen om en fælles atlantisk atomstyrke med tysk deltagelse blev endelig lagt i graven. Fremstillingen, der skrider bredt kronologisk frem, er baseret på meget stort og delvis hidtil uudnyttet kildemateriale, der også omfatter interviews med over 100 deltagere i den politiske proces.

Bogens hovedstyrke ligger dog ikke på dette felt, men snarere i den gennemførte analyses kvalitet. Ved at relatere atompolitikken til andre udenrigspolitiske målsætninger for Forbundsrepublikken kan forfatteren overbevisende dokumentere, at den vesttyske politik på intet tidspunkt udsprang af snævre militærstrategiske overvejelser, selv om den fremførte argumentation for deltagelse og medbestemmelse primært betjente sig af sådanne argumenter. Derimod var kravet bestemt af ønsket om at øge Forbundsrepublikkens status i forhold til USA og de øvrige NATO-medlemmer, dvs. formålet var at sikre Forbundsrepublikkens ligeberettigelse og suverænitet. Dilemmaet for Adenauer og Erhard var, at atompolitikken samtidig kom i strid med de to andre hovedmål for Forbundsrepublikken: sikkerhed og genforening.

I sin diskussion af den indbyggede modsætning mellem de tre mål giver forfatteren en glimrende analyse af den problemstilling, der sidst i 1960erne gjorde en ende på immobilismen i vesttysk udenrigspolitik, og som mundede ud i den nye østpolitik. Også herigennem bliver bogen en vigtig tilføjelse til litteraturen om vesttysk udenrigspolitik.

HANS GERT PÖTTERING: *Adenauers Sicherheitspolitik 1955-1963.* Ein Beitrag zum deutsch-amerikanischen Verhältnis. (Droste Verlag, 1975). 240 s.

Gennem en sammenstilling og sammenligning af USA's og Forbundsrepublikkens sikkerhedspolitiske konceptioner i perioden 1955-63 søger forfatteren at indkredse en vigtig faktor i udformningen af Vesttysklands udenrigs- og forsvarspolitik, nemlig forholdet til USA. Analysen er koncentreret om fire forhold: Forbundsrepublikkens tilpasning til den herskende atomare strategi ved optagelsen i NATO 1955, diskussionen om Bundeswehrs udrustning med nukleare fremføringsmidler omkr. 1957-58, den samtidige diskussion om disengagement i Europa samt endelig den tysk-amerikanske konflikt om Kennedy-regeringens nye »flexible response«-strategi.

Analysen, der har den tyske dissertations sædvanlige soliditet, nuancerer på adskillige felter gængse opfattelser af den tysk-amerikanske diskussion om sikkerhedspolitiske forhold. Hvad man savner, er, at denne diskussion sættes i relation til Forbundsrepublikkens almindelige udenrigspolitik. Som Catherine Kelleher (se ovenfor) har påvist, hænger strategidebatten nøje sammen med og kan næppe fuldtud forstås, uden at den bliver sat i relation til Adenauers måske højest prioriterede målsætning, at sikre Forbundsrepublikken fuld ligeberettigelse i det vestlige samarbejde. Sådanne videre perspektiver savnes i analysen, som imidlertid inden for denne begrænsning er et nyttigt supplement til den eksisterende litteratur.

REINHOLD ROTH: *Aussenpolitische Innovation und politische Herrschaftssicherung.* Eine Analyse von Struktur und Systemfunktion des aussenpolitischen Entscheidungsprozesses am Beispiel der sozialliberalen Koalition 1969 bis 1973. (Verlag Anton Hain, 1976). 380 s., 48 DM.

Inden for studiet af udenrigspolitik er det efterhånden en almindelig erkendelse, at den traditionelle sondring mellem udenrigs- og indenrigspolitik i stigende grad er misvisende. Som følge heraf har man i de senere år set en række studier af »the domestic sources of foreign policy«, men derimod meget få studier, der belyser den omvendte relation, altså udenrigspolitikkens indrepolitiske konsekvenser. Roths bog er et interessant eksempel på en sådan analyse;

dens nærmere sigte er at belyse sammenhængen mellem udenrigspolitiske innovationsbeslutninger, dvs. beslutninger, der indebærer en (delvis) nyorientering af den førte politik, og opnåelsen/bevarelsen af magtpositioner i det interne politiske system.

Da SPD/FDP-koalitionen kom til magten i Vesttyskland i 1969, afhang dens forbliven ved magten af dens præstationsevne, ikke mindst med hensyn til gennemførelsen af grundlæggende ændringer i Tysklands- og østpolitikken, og det er udviklingen i denne problematik frem til østtraktaternes ratifikation i 1973, der analyseres. Analysen er yderst detaljeret og bevæger sig på flere forskellige planer: det nationale/internationale system, regering/opposition, enkeltaktører/grupper samt parti/vælger. Den munder ud i et kapitel, hvor de væsentligste teoretiske implikationer af analysen gennemgås. Bogen er et udmærket eksempel på den type frugtbare teoretisk-empiriske studier, som i stigende grad er karakteristisk for tysk politologi.

GÜNTHER PATZ: *Parlamentarische Kontrolle der Aussenpolitik.* Fallstudien zur politischen Bedeutung des Auswärtigen Ausschusses des Deutschen Bundestages. (Verlag Anton Hain, 1976). 190 s., 29.50 DM.

I den udmærkede, af Heino Kaack redigerede, serie »Studien zum politischen System der Bundesrepublik Deutschland« er den foreliggende studie nok et af de mere specialiserede Bundesrepublik Deutschland« er den foreliggende studie nok en af de mere specialiserede værker. Forfatteren har det normative udgangspunkt, at den parlamentariske kontrol med udenrigspolitikken er af betydning; og hans formål med studien er følgelig primært at fastslå, hvilke betingelser der er fremmende for forbundsdagens - i dette tilfælde dens udenrigspolitiske udvalgs - indflydelse på formuleringen af vesttysk politik.

Med dette for øje udvælger Patz fem cases, der delvis er udvalgt efter oppositionens rolleopfattelse (ren opposition, samarbejdende opposition, initierende opposition etc.), men også delvis ud fra en forhåndsopfattelse, at udvalget faktisk i disse sager spillede en ikke ubetydelig rolle. Derved er repræsentativiteten af de fem cases tvivlsom, hvilket må med i vurderingen af Patz' konklusion, at det udenrigspolitiske udvalg faktisk er medbesluttende i mange tilfælde.

Derimod forekommer hans »normative« konklusioner mere sikre, f.eks. hans påpegning af, at det er en væsentlig betingelse for indflydelse, at forhandlingerne i udvalget ikke benyttes i kampen om vælgerstemmer eller i den almindelige parlamentariske magtkamp, men at udvalgets bestræbelser koncentreres om at påvirke den i spørgsmålet ansvarlige minister.

Som herhjemme er udvalgets drøftelser hemmelige; dette sætter - og har også i dette tilfælde sat - begrænsninger for muligheden for at udforske dets virksomhed.

JONATHAN STEELE: *Socialism with a German Face.* The State that came in from the Cold. (Jonathan Cape, 1977). 256 s., 6.95 £.

Bag den lidt for kvikke titel skjuler sig en både velskrevet og velfunderet introduktion til DDR. Forfatteren, der er The Guardians Washington-korrespondent, anskuer det østtyske system og dets udvikling på dets egne, ofte vanskelige præmisser, og resultatet er en stort set sympatisk fremstilling, der ikke skjuler skyggesiderne af livet i DDR, men som nok fortrinsvis diskuterer de mere positive aspekter, såsom det sidste tiårs store økonomiske fremskridt, udviklingen i uddannelses- og socialsektoren m.v., der har resulteret i en stigende legimitet for styret. DDR kan efter Steeles opfattelse bedst karakteriseres som en autoritær velfærdsstat, som har bevist sin levedygtighed, og som derfor har krav på interesse.

Bogen er delt mellem kronologiske afsnit, der følger udviklingen fra anden verdenskrig, og som yderligere knytter tilbage til mellemkrigstidens konflikter mellem SPD og KPD, og kapitler, der koncentrerer sig om aspekter af det sociale og kulturelle liv i DDR.

SCHWEIZ

PIERRE LUCIRI: *Le prix de la neutralité*. La diplomatie secrète de la Suisse en 1914-1915 avec des documents d'archives inédits. (Institut des Hautes Études Internationales, Genève, 1976).

Forfatteren påpeger indledningsvis, at de hidtidige studier over schweizisk neutralitetspolitik under den første verdenskrig har overset dens økonomiske aspekt.

Problemet for Schweiz var, at det havde brug for samhandel både med Ententen og med centralmagterne. På et tidligt tidspunkt indledtes derfor forhandlinger, og her viste Ententen sig betydelig vanskeligere at komme overens med end centralmagterne. Det skyldtes bl.a., at England og Frankrig indbyrdes var uenige om, hvor strenge krav der skulle stilles til Schweiz. Endvidere ser det ud til, at Tyskland havde interesse i import fra Schweiz og derfor var rede til indrømmelser for at bevare schweizisk neutralitet. Aftalerne med de to magter, som gengives delvis i et tillæg, har derfor også en helt forskellig karakter, et forhold, der burde være nøjere undersøgt.

Kontrollen med, at oversøiske importvarer ikke videreeksporteredes til en centralmagt, blev overladt en schweizisk organisation (SSS), hvis forbillede kan søges i den tilsvarende hollandske (NOT). Her som på en række andre områder er det tydeligt, at de neutrale stater stod over for de samme problemer i deres samhandel med de krigsførende.

Af denne grund har undersøgelsen en meget direkte interesse for danske historikere, selv om den er unødig omstændelig og detaljefyldt.

N. A.

IBERISKE HALVØ

HUGH THOMAS: *The Spanish Civil War*. 3rd revised and enlarged edition. (Penguin Books & Hamish Hamilton, 1977). 1115 s., 3.50 £.

Siden førsteudgaven af denne monumentale bog udkom i 1960, er forskningen omkring den spanske borgerkrig vokset enormt i omfang, både uden for og i stigende grad inden for Spaniens grænser. Hugh Thomas har på denne baggrund valgt at foretage en væsentlig omredigering af bogen, således at den nu tager hensyn til senere forskningsresultater. På en del punkter er der ikke blot sket faktuelle rettelser, men også en revision af vurderinger og synsvinkler. I det samlede billede betyder disse revisioner dog relativt lidt; hovedsynspunkterne såvel som måden at angribe stoffet på er uændrede.

Bogens særpræg er derfor fortsat den brede episke fremstilling, der holder sammen på et enormt empirisk stof - alene index fylder over 70 tættrykte sider - samt en efterhånden omfattende historisk litteratur. Der er næppe noget væsentligt aspekt af borgerkrigen, der undslipper forfatterens opmærksomhed, samtidig med at han gennem klare karakteristikker af situationer og personer formår at fastholde læserens blik for de lange linier i borgerkrigens udvikling.

Prisen er nærmest rørende.

DOUGLAS PORCH: *The Portuguese Armed Forces and the Revolution*. (Croom Helm & The Hoover Institution Press, 1977). 273 s., 7.95 £.

Bogen skildrer udviklingen i Portugal fra Caetano-styrets fald i april 1974 til de moderate officerers overtagelse af magten i november 1975. Den indeholder dels en detaljeret og, så vidt det kan vurderes, velindformeret fremstilling af det ofte dramatiske og kaotiske begivenhedsforløb, dels en analyse af baggrunden for de væbnede styrkers bevægelses opståen og dens sluttelige fald fra magten.

Douglas Porch ser bevægelsens fallit som næsten udelukkende bestemt af dens egne svagheder, f.eks. den store ideologiske splittelse, der karakteriserede bevægelsen, samt dens afvisning af at anerkende de politiske og sociale realiteter i Portugal. Men forfatteren drager også videre paralleller til andre forsøg fra militærets side på at øve politisk indflydelse. Bogen skal dog først og fremmest læses for sin kronikering af den portugisiske »revolution«.

MELLEMØSTEN

A L. UDOVITCH, (ed.): *The Middle East: Oil, Conflict & Hope.* (Critical Choices for Americans, vol. X; Lexington Books, 1977). 557 s., 25.25 $.

Til denne bog er der indsamlet bidrag fra snart sagt enhver, der har status inden for studiet af det moderne Mellemøsten. Blandt de 17 bidragydere træffer vi således Charles Issawi, der har skrevet en længere oversigt over den økonomiske udvikling i regionen, Bent Hansen, P. J. Vatikiotis, Elie Kedourie, Walter Laqueur, Albert Hourani og Malcolm Kerr. Resultatet er blevet et fortrinligt oversigtsværk, der f.eks vil kunne anvendes som grundbog i universitetsundervisning o.l., f.eks. til afløsning af Lenczowskis efterhånden aldersstegne værk. Dog vil man i en sådan sammenhæng nok stærkt mærke mangelen på noter og litteraturhenvisninger i bogen.

Bogens stjernebesætning med gamle prøvede navne har dog også en bagside. Man vil ikke i denne bog træffe mange nye synspunkter; forfatterne skriver om det, de plejer at skrive om, og under anlæggelse af omtrent de samme synspunkter. Bogens værdi ligger derfor i, at den samler en stor del af den »traditionelle visdom«, ikke i, at den bryder nye veje.

GALIA GOLAN: *Yom Kippur and After.* The Soviet Union and the Middle East Crisis. (Cambridge University Press, 1977). 350 s., 9.00 £.

Sigtet med bogen, hvis forfatter er leder af Hebrew Universitys velanskrevne forskningscenter for sovjetiske og østeuropæiske anliggender, er at bestemme Sovjetunionens rolle i planlægningen af oktoberkrigen 1973, under selve krigen samt i de efterfølgende internationale forsøg på at finde en løsning på den israelsk-arabiske konflikt.

På baggrund af en generel analyse af sovjetisk udenrigspolitik fremsætter Golan indledningsvis den hypotese, at Mellemøsten for Sovjet ikke er et primært interesseområde, at en optrapning af Palæstina-konflikten sandsynligvis ikke er i sovjetisk interesse, og at en permanent løsning - forudsat at den sikrede en legitimering af sovjetisk tilstedeværelse i området - har været et væsentligt mål for Sovjetunionens Mellemøstenpolitik.

Den konkrete analyse af sovjetisk politik omkring oktoberkrigen underbygger denne hypotese. Efter Golans opfattelse var de sovjetiske ledere nok generelt vidende om arabiske krigsforberedelser; men de deltog ikke i dem, og de søgte at anvende den begrænsede indflydelse, som de havde bevaret efter udvisningen af de sovjetiske rådgivere fra Ægypten i 1972, til at råde fra. Under krigen var sovjetisk politik primært rettet mod en hurtig våbenhvile for derigennem at mindske virkningerne på øst-vest-afspændingen. Endelig ser forfatteren forklaringen på Sovjets uklare, ofte obstruktionistiske politik efter krigen i dens problemer med at hamle op med den amerikanske diplomatiske offensiv under Kissingers ledelse.

Bogen er yderst veldokumenteret og må betegnes som et centralt bidrag til den voksende litteratur om sovjetisk Mellemøstenpolitik.

Y. PORATH: *The Palestinian Arab National Movement.* From Riots to Rebellion. Vol. II: 1929-1939. (Frank Cass, 1977). 414 s.

I andet bind af den fortrinlige analyse af den palæstinensiske bevægelses tidlige historie (første bind kom i 1974, se NFH XXV, 89) behandles den periode, hvor bevægelsen gradvis bliver en nogenlunde sammenhængende og aktiv politisk kraft. Bogen dokumenterer nøje den udvikling, der fandt sted inden for den palæstinensiske elite fra ekstrem splittelse mellem Nashashibi'er og Hussayni'er til samling omkring Haj Amin alHussayni og den af ham ledede Higher Arab Committee. Endnu mere interessant og på flere områder banebrydende er Poraths kortlægning af og analyse af baggrunden for den revolte, der i slutningen af trediverne brød ud i landdistrikterne. Porath gør gældende, at nok havde denne bevægelse betydelige ingredienser af en social protestbevægelse; men oprørerne repræsenterede alligevel ikke noget bestemt samfundssyn, ligesom de heller ikke udviklede

nogen klassesolidaritet. I sin beskrivelse af oprøret peger Porath i særlig grad på den rolle, som tilhængere af den i 1935 dræbte Izz al-Din al-Qassam spillede; denne var leder af en hemmelig, fundamentalistisk-islamisk organisation.

Endvidere understreger Porath den rolle, som de øvrige arabiske stater i slutningen af trediverne kom til at spille i Palæstinaspørgsmålet, og han ser heri en forløber for efterkrigstidens situation.

Det er vanskeligt at se, at noget værk i overskuelig fremtid vil komme til at overskygge denne bog som hovedværket på sit område.

PAUL A. JUREIDINI & WILLIAM E. HAZEN: *The Palestinian Movement in Politics.* (Lexington Books, 1976). 139 s.

Bogen giver en kortfattet introduktion til den palæstinensiske bevægelses problematik. Efter et rids over bevægelsens udvikling siden begyndelsen af tyverne følger kapitler om dens nuværende organisatoriske struktur, dens relationer til de arabiske stater og terrorismen. Afsluttende diskuteres visse potentielle udviklingslinier, f.eks. med hensyn til spørgsmålet om en eventuel palæstinensisk stats struktur.

Hovedinteressen samler sig om Fatah, som efter forfatternes opfattelse har formået at hævde sig ved at virke midtsamlende i bevægelsen og ved at undgå at blive draget ind i rivaliseringen mellem de arabiske stater. Analysen er - inden for de givne rammer - nuanceret og afbalanceret; den afsluttes af en omfattende bibliografi.

HOSSEIN AMIRSADEGHI: *Twentieth-Century Iran.* (Heinemann, 1977). 299 s., 7.50 £.

I kølvandet af olieprisernes stigning er fulgt en enorm vækst i litteraturen om udviklingen omkring Persergolfen, ikke mindst Iran, hvis styre har vist stor interesse for at fremme omverdenens kendskab til sin selvopfattede mission i Iran og den vestasiatiske region. Der er derfor grund til at se kritisk på denne litteratur.

Den foreliggende bog vil næppe skabe mange søvnløse nætter i Teheran. Særlig i Sir Denis Wrights forord kommer en generelt positiv holdning til det iranske styre for dagen, og i det hele taget forbigås de mere skyggefulde sider af det iranske samfundsliv i taktfuld tavshed.

Når dette er sagt, må det straks tilføjes, at bogen også indeholder mange nyttige oplysninger, f.eks. om den økonomiske udvikling, og indsigtsfulde analyser af iransk politik. Det gælder f.eks. et glimrende kapitel om Irans udenrigspolitik efter 1973 af Shahram Chubin og Lawrence Martins kapitel om Irans fremtidige strategiske rolle i Vestasien. Martin har megen forståelse for shahens stærke udbygning af Irans væbnede styrker i de seneste år, men er også i stand til i hvert fald delvis at gøre denne politik plausibel.

Derudover indeholder bogen tre ikke særligt spændende bidrag om iransk indenrigspolitik efter år 1900 samt kapitler om olieindustriens udvikling og de samfundsmæssige konsekvenser af moderniseringen.

AFRIKA

RENE LEMARCHAND (ed.): *African Kingships in Perspective.* Political Change and Modernization in Monarchical Settings. (Frank Cass, 1977). 326 s., 12.50 £.

Dette samleværks hovedsigte er at gøre opmærksom på et hidtil ret overset felt inden for studiet af den politiske udvikling i Afrika. Redaktøren har selv skrevet indledningen og den afsluttende afrunding af synspunkterne i de i alt 8 afhandlinger. I disse behandles monarkierne i Etiopien, Rwanda, Burundi, Swaziland, Basotho, Buganda, Ankole og Ijebu.

Alle forfattere er politologer og søger inden for hvert deres konkrete kongedømme at belyse spørgsmålet om, i hvilket omfang koloniseringen påvirkede kongedømmernes samfundsmæssige funktion, og samtidig vise, hvad der medførte kongedømmernes fald under afkoloniseringsprocessen, der foregik under parolerne: fremskridt og demokrati. Det er i hvert fald redaktørens tese, at man i hidtidige studier af afrikansk politisk udvikling har været for lidt

opmærksom på tilstedeværelsen af disse institutionaliserede og oprindelige styreformer, hvis reaktioner først på koloniseringen og siden på afkoloniseringen man derved er kommet til at undervurdere. Han har til dels ret, og bogen giver foruden konkret indsigt i mange væsentlige hændelsesforløb gode tilskyndelser til en yderligere nuancering af det generelle billede af afrikansk samfundsudvikling.

Okp.

ADDA B. BOZEMAN: *Conflict in Africa.* Concepts and Realities. (Princeton University Press, 1976). 430 s. 34.50 $.

Forfatterinden, der har gennemgået en kombineret fransk-amerikansk uddannelse og nu beklæder et professorat i USA, besidder alle dyder og unoder fra begge forskningstraditioner.

Hendes hovedformål er at påvise, at det ikke lader sig gøre at tale om et generelt konfliktbegreb, fordi opfattelsen af konflikter og disses sociale funktion naturligvis må være kulturbundet. Den er således helt speciel for Afrika. For at påvise denne ikke særlig originale tese fører hun sine læsere grundigt og vidt omkring. Hun begynder med at følge den europæiske internationale retsudvikling fra Grotius til vore dage, som efter hendes udlægning har medført en overvejende afstandtagen fra konflikten som socialt uheldigt, især når den antager form af mere omfattende militære sammenstød. Over for dette i sig selv diskutable billede af en europæisk konfliktopfattelse stiller hun så et på mange enkeltstudier og detaljer baseret afrikansk billede af konflikter som noget givet og accepteret, hvilket bl.a. medfører, at forligs- og mæglingsbestræbelser har ganske anderledes og vanskeligere vilkår i Afrika end f.ex. i Europa.

Selv om jeg finder hendes tese meget diskutabel, er bogen anbefalelsesværdig på grund af sin velskrevethed, forfatterindens dybe forankring i en central del af den europæiske kulturarv og hendes omfattende belæsthed, som får én til at føle sig meget lærd. Men man skal have god tid.

Okp.

Z. A. & J. M. KONCZACKI (ed.): *An Economic History of Tropical Africa.* Volume 2: The Colonial Period. (Frank Cass, 1977). 260 s., 11.00 £.

1. bind af dette værk omhandlede den førkoloniale periode frem til 1884-85. Et 3. bind vil tage økonomiske og sociale udviklinger i det sydlige Afrika op til behandling.

Redaktørernes fremgangsmåde er den, at de foretager en tematisering af det meget omfattende emne, hvorefter de enten finder tidligere trykte artikler til belysning af temaet eller opfordrer økonomiske historikere til at skrive om et tema. På den måde virker bogen velovervejet; men på den anden side er der en trængsel af stof, som gør, at man ofte kun får skitseret, hvor problemerne ligger.

Første del hedder »Colonial Theorists and Pragmatists«, og her behandles bl.a. kong Leopolds Congo-foretagende, Chamberlains doktrin om afrikanske foretagender og Bismarcks kolonipolitik. I anden del - der skal give en generel oversigt over udviklingen fra opdelingen til selvstændigheden - tages transportproblemet, Nordrhodesia, Portugals økonomiske politik og de nigerianske 'Marketing Boards' op til mere konkret behandling. De tre følgende dele omfatter treenigheden Jord, Arbejde og Kapital, der alle tre belyses i 4 mere specielle enkeltstudier.

Det er ikke noget dårligt eller overflødigt værk. I flere af bidragene findes gode redegørelser og frugtbare synspunkter. Men indholdet svarer ikke helt til den meget omfattende titel. Som indføring til både en generel og mere speciel overvejelse af afrikansk økonomisk udvikling er det klart anvendeligt.

Okp.

JUDITH M. BROWN: *Gandhi and Civil Disobedience.* The Mahatma in Indian Politics 1928-34. (Cambridge University Press, 1977). 414 s., 15.50 £.

I et tidligere publiceret værk (Ghandhi's Rise to Power. Indian Politics 1915-1922, Cambridge, 1972) skildrede J. M. Brown, hvorledes Gandhi

oprindelig kom til at indtage en fremtrædende lederposition i Sydasien. I det foreliggende arbejde tages udgangspunktet i den politiske situation i 1920'erne, og der gøres rede for de betingelser, hvorunder Gandhi på ny, efter seks års tilbagetrukkethed, genetablerer sig som ubestridt leder af den indiske nationalistbevægelse. I forbindelse hermed kommer forfatteren ind på afgørende forskelle i sammenligning med situationen 1915-22. Hovedvægten ligger her, som i hele den øvrige fremstilling, på beskrivelse af samspillet imellem på den ene side den politiske situation i bred forstand og på den anden side Gandhis personlighed og ideologi. Der er således ikke tale om en biografi i ordets snævre betydning, om end der undervejs gives et glimrende indblik i personen Gandhi. Det centrale for J. M. Brown har ganske åbenbart været at analysere den rolle, Gandhi kom til at spille, samt betingelserne herfor i den givne politiske situation. Fremstillingen afsluttes med Ghandhis fornyede tilbagetræden fra lederposten i konsekvens af, at genoptagelsen af den civile ulydighedskampagne efter London-samtalerne viste sig frugtesløs. Samtidig betones dog de nye elementer i nationalistbevægelsen på grund af den allerede stedfundne mobilisering af hidtil inaktive befolkningsgrupper.

Bogen henvender sig formentlig kun til læsere med speciel interesse for enten Sydasiens politiske historie eller anvendelsen af ikke-voldelige kampmidler.

J. M.

USA

RONALD J. STUPAK: *American Foreign Policy. Assumptions, Processes, and Projections.* (Harper & Row, 1976). 243 s.

Bogen er tænkt som en grundbog til brug ved kurser i amerikansk udenrigspolitik på college- og universitetsniveau. Bl.a. derfor anlægger den et udpræget eklektisk syn på feltet: der er afsnit om den udenrigspolitiske arv, om den forfatningsmæssige ramme om udenrigspolitikken, om ændringer i den udenrigspolitiske proces i efterkrigstiden samt endelig om den faktisk førte politik.

Hovedvægten ligger dog på gennemgangen af hovedtræk i udenrigspolitikken, hvor Stupak især betoner det nybrud, som formuleringen af inddæmningspolitikken under Truman betød, og som i form af »superaktivisme« og »interventionisme« var retningsgivende, indtil Nixon i 1969 på baggrund af Vietnam-erfaringerne proklamerede en gradvis nedtrapning af USAs eksterne engagementer.

Parallelt med denne ændring i politikkens indhold ser Stupak en vægtforskydning i retning af State Department på bekostning af præsidentens rolle i udformningen af USAs politik over for omverdenen.

LATINAMERIKA

VICTOR NUNES LEAL: *Coronelismo: the Municipality and Representative Government in Brazil.* (Cambridge Latin American Studies, vol. 28; Cambridge University Press, Cambridge, 1977). 237 s., 7.90 £.

Det er vanskeligt at oversætte ordet coronelismo; men begrebet angiver det forhold, at lokale politiske ledere i Brasilien ofte har en uhyre stærk magtposition. De støtter stats- og unionsmyndighederne, som så til gengæld ikke blander sig i lokalpolitiske spørgsmål.

Bogen er en oversættelse af en nu klassisk undersøgelse af coronelismo, som forfatteren udgav i 1949. Han viser, at fænomenet er af gammel dato; det kan følges langt tilbage i det 19. århundrede; men samtidig understreger han, at det på ingen måde er noget hendøende. De lokale lederes indflydelse på befolkningen er af stor betydning, f.eks. når der skal afholdes valg til parlamenterne. Coronelismo hænger i høj grad sammen med den agrare struktur i lokalsamfundene, hævder forfatteren. Det er nok rigtigt; men en vigtigere forudsætning er formentlig de lokale samfunds isolation.

Bogen analyserer et fundamentalt problem i Brasiliens politiske struktur og er lige så aktuel i dag, som da den udkom første gang.

N. A.

KULTUR OG ØKONOMI

ROLF ENGELSING: *Arbeit, Zeit und Werk im literarischen Beruf.* (Vandenhoeck & Ruprecht, 1976). 553 s.

Det er en snurrig bog. Rolf Engelsing, der tidligere har udsendt et par solidt funderede socialhistoriske studier, har af tusindvis af brikker søgt at skrive om åndsarbejdernes arbejdstid fra 17. årh. til i dag; i en ramme af oplysninger om den almindelige arbejdstid i samfundet behandles lærerens, præstens, universitetslærerens, elevernes og studenternes arbejdstid. Med er også forfatternes, digternes og journalisternes arbejdsdag samt et forsøg på at opstille produktionstiden for forskellige typer af åndsprodukter (dramaer, populærvidenskab til eksempel). Den opstillede opgave virker uløselig, også på grund af de stærke individuelle forskelle; men selv om nogle af resultaterne (og slutningerne) kan forekomme lidt barokke, er det alligevel ofte fascinerende læsning. Afgrænsningen er ikke skarp; der ofres således megen plads på at følge svingningerne i deltagertallet ved forelæsninger og øvelser ned gennem tiden til 1950'ernes kæmpeforelæsninger med 800-1000 tilhørere. Mere relevant (selv om det ikke kan måles ud i tid) er oplysninger om lærdes kæmpekorrespondance i 19. årh.; flere af de store tyske videnskabsmænd skrev op mod en halv snes breve om dagen. Bag bogen ligger en kæmpeindsats, og den er nok værd at læse.

O. TEN HAVE: *The History of Accountancy.* (Bay Books, 1976) 113 s., 12.75 $.

Den hollandske specialist, O. ten Have publicerede i 1971 seks artikler om bogholderiets historie i »Journal for Business Administration and Organization«. I stor udstrækning var artiklernes indhold identisk med indholdet i den foreliggende bog.

Den omhandler udviklingen inden for bogholderiet fra oldtiden til vore dage, og ten Have forsøger at placere bogholderisystemerne i forhold til regnskabsbehovene til forskellige tider og på forskellige steder; f.eks. anfører han, at romerne med deres administrative formåen ikke skelnede mellem indkomst og formue; ingen lavede en samlet opgørelse over aktiverne, fordi der ikke var behov for en sådan.

Interessante er forfatterens betragtninger over det teknisk set bedste system, nemlig det dobbelte bogholderi. Han argumenterer overbevisende for det synspunkt, at systemets betydning har været stærkt overvurderet, ikke mindst af Werner Sombart, der i »Der moderne Kapitalismus« har sidestillet dette avancerede systems betydning med Galilæis og Newtons resultater. Sombarts opfattelse har muligvis inspireret andre økonomihistorikere til den teori, at Hansaens udvikling var hæmmet af ukendskabet til det dobbelte bogholderi. Denne teori gør ten Have op med, idet han vil hævde, at hansakøbmændene udmærket kendte systemet, men ikke havde brug for det, ligesom Fuggerne heller ikke brugte det i 1500-tallets bankvirksomhed, skønt de kendte det og endda lod personale uddanne i Italien, hvor systemet var veludviklet.

Ten Have hælder nærmest til den anskuelse, at systemet mere end at være »opfundet« er resultatet af en langsom udvikling. Muligvis går det helt tilbage til araberne, hvis talsystem i øvrigt havde vanskeligt ved at slå det romerske af marken, fordi de arabiske tal var langt lettere at forfalske.

Ud over behandlingen af denne centrale problemstilling er der meget andet af interesse på bogens få sider. Kilderne til viden om bogholderiets historie er dels regnskabsmateriale, dels lærebøger i faget fra forskellige tider. Forfatteren synes i øvrigt at være kendt med alt, hvad der er udgivet af afhandlinger og anden litteratur om emnet.

I.G.

THE HISTORY OF ACCOUNTANCY

Dr. O. ten Have

Translated by A. van Seventer
San Francisco State University

A comprehensive treatment of the general history of bookkeeping and accounting

Contents:

Foreword by Basil S. Yamey (London School of Economics and Political Science)
Preface by O. ten Have
Introduction
The Ancient World
The Development of Accountancy in Italy to 1500
The Development of Accountancy outside Italy to 1500
The Transition from the European Trade to World Commerce
The Authors on Accountancy from the 16th to the 19th Century
The Development of Accountancy in the 19th and in the First Half of the 20th Century
From Bookkeeping to Business Administration
Conclusion

Published June, 1976

Bay Books - 2335 Waverley Street, Palo Alto, Calif., 94301. 113 pp., hardbound. $ 12.75.